

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (ΜΒΑ)

Διπλωματική Εργασία

*«Ο τουρισμός ως μοχλός ανάπτυξης για την Κρήτη: μαθήματα από το παρελθόν,
προκλήσεις για το μέλλον».*

της

ΠΙΤΣΑΒΑ ΣΤΥΛΙΑΝΗΣ

Επιβλέπων Καθηγητής: Παναγιωτίδης Θεόδωρος

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος
στην Διοίκηση Επιχειρήσεων

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2020

Περίληψη

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και για αρκετούς, τον σημαντικότερο μοχλό ανάπτυξης της Ελλάδας. Η συμβολή του προσδιορίζεται, μετρώντας και την έμμεση επίδραση του τουρισμού, στο 25% του ΑΕΠ περίπου, ενώ στους ευρύτερους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας που ασχολούνται με τον τουρισμό απασχολούνται περίπου ένα εκατομμύριο εργαζόμενοι. Η Κρήτη αποτελεί έναν τόπο, στον οποίο ο τουρισμός έχει μεγάλη επίδραση. Το ΑΕΠ της Κρήτης για το 2017 προσδιορίζεται στα 8 δισεκατομμύρια ευρώ περίπου, σε τρέχουσες τιμές, ενώ οι εισπράξεις του νησιού από τον εξωτερικό τουρισμό για το ίδιο έτος φτάνουν στα 3,3 δισεκατομμύρια ευρώ. Από την προκύπτουσα αυτή κατάσταση, το συμπέρασμα είναι ότι ο τουρισμός αποτελεί την σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα του νησιού. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για την βιωσιμότητα του νησιού, όπως είναι για παράδειγμα, η σύνδεση πολιτισμού και τουρισμού και η ανάδειξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Abstract

Tourism is one of the most important and for many, the most important lever for Greece's development. Its contribution is determined by measuring the indirect effect of tourism on about 25% of GDP, while the broader sectors of economic activity involved in tourism employ about one million workers. Crete is a place where tourism has a great influence. Crete's GDP for 2017 is estimated at around 8 billion euros, at current prices, while the island's revenues from foreign tourism for the same year amount to 3.3 billion euros. From this situation, the conclusion is that tourism is the most important economic activity of the island. However, measures must be taken to ensure the sustainability of the island, such as the link between culture and tourism and the emergence of alternative forms of tourism.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	10
1. Ο τουρισμός στην σημερινή πραγματικότητα	12
1.1. Στοιχεία για την ανάπτυξη του τουρισμού τα τελευταία χρόνια	12
1.2. Η ψηφιοποίηση στον τουρισμό.....	13
1.3. Τουρισμός και βιωσιμότητα	16
1.4. Η επίδραση της πρόσφατης πανδημίας στον τουρισμό	19
2. Ο τουρισμός και η συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη.....	22
2.1. Ο τουρισμός ως οικονομική δραστηριότητα.....	22
2.2. Οι αρνητικές συνέπειες του τουρισμού.....	24
2.3 Η επίδραση του τουρισμού στο περιβάλλον	26
2.4. Ο τουρισμός και η οικονομική ανάπτυξη.....	28
2.5 Η πίεση του τουρισμού στους ανθρώπινους και τους φυσικούς πόρους.....	29
2.6. Τουρισμός και ποιότητα ζωής	31
2.7. Τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη	32
2.8. Η μέτρηση της επίδρασης του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη	33
2.8.1 Μοντέλο εισροών-εκροών	33
2.8.2 Πίνακας κοινωνικής λογιστικής (Social accounting matrix, SAM).....	35
2.8.3 Υπολογιζόμενο μοντέλο γενικής ισορροπίας (Computable general equilibrium model, CGE)	36
2.8.4 Κεϋνσιανό πολλαπλασιαστικό μοντέλο	38

2.8.5 Δορυφόρος Λογαριασμός Τουρισμού (Tourism satellite account, TSA)...	39
2.9 Συνολική αποτίμηση της σχέσης τουρισμού και οικονομικής ανάπτυξης.....	40
3. Ο τουρισμός στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια	42
3.1. Στοιχεία για τον ελληνικό τουρισμό	42
3.2. Το επίπεδο ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουρισμού.....	48
3.3. Η σημασία του χωροταξικού σχεδιασμού για τον τουρισμό.....	50
4. Η επίδραση του τουρισμού της Κρήτης στην οικονομική της ανάπτυξη.....	52
4.1. Τα οικονομικά μεγέθη της Κρήτης σε σχέση με την Ελλάδα	52
4.2. Στοιχεία για τον τουρισμό της Κρήτης	59
4.2.1. Η χώρα προέλευσης των τουριστών.....	60
4.2.2. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των τουριστών.	62
4.2.3. Η μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών.	65
4.2.4. Οι εισπράξεις των τουριστών.....	68
4.2.5. Οι δαπάνες ανά επίσκεψη των τουριστών.	71
4.2.6. Οι δαπάνες ανά διανυκτέρευση των τουριστών.....	74
5. Προτάσεις βελτίωσης της κατάστασης.....	78
Συμπεράσματα	89
Βιβλιογραφία	91

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Απώλειες εσόδων στις ΗΠΑ που συνδέονται με τα ταξίδια και τον τουρισμό	19
Πίνακας 2. Στοιχεία της ελληνικής πραγματικότητας	42
Πίνακας 3. Η δραστηριότητα της AirBNB στην Ελλάδα για το 2017.....	47
Πίνακας 4. Η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας και των υπόλοιπων χωρών της Μεσογείου	50
Πίνακας 5. Συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη αξία ανά περιφέρεια (NUTS II), σε τρέχουσες τιμές, σε εκατομμύρια ευρώ.....	53
Πίνακας 6. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανά κλάδο και περιφέρεια για το 2017, σε εκατομμύρια ευρώ.	59
Πίνακας 7. Η χώρα προέλευσης των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε χιλιάδες.	60
Πίνακας 8. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε χιλιάδες.....	63
Πίνακας 9. Η μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε ημέρες.....	66
Πίνακας 10. Οι εισπράξεις των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε εκατομμύρια ευρώ.....	69
Πίνακας 11. Οι δαπάνες ανά επίσκεψη των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε ευρώ.	72
Πίνακας 12. Οι δαπάνες ανά διανυκτέρευση των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε ευρώ.....	75

Πίνακας 13. Δράσεις και παρεμβάσεις για την βιωσιμότητα του τουρισμού στην Κρήτη 80

Πίνακας 14. Πολιτικές και δράσεις για την αιφορία του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης, μέσα από την εκμετάλλευση των δυνατών σημείων της Κρήτης 84

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. Η συνολική μείωση εσόδων από τον τουρισμό για τις ΗΠΑ το 2020. Πρόβλεψη. Πηγή: Oxford Economics, 2020.	21
Διάγραμμα 2. Η διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των τουριστών στην Ελλάδα, από το 2000 μέχρι το 2017. Πηγή: Pwc, 2019.	44
Διάγραμμα 3. Η διαχρονική εξέλιξη των δαπανών των τουριστών στην Ελλάδα, από το 2000 μέχρι το 2017. Πηγή: Pwc, 2019.	45
Διάγραμμα 4. Η κατανομή των τουριστικών δαπανών στην Ελλάδα. Πηγή: Pwc, 2019.	46
Διάγραμμα 5. Η κατάταξη των ξενοδοχείων στην έρευνα της pwc. Πηγή: Pwc, 2019.	49
Διάγραμμα 6. Συμμετοχή των περιφερειών στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία – Έτος 2017. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.	54
Διάγραμμα 7. Η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών της Ελλάδας για το 2017. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.	57
Διάγραμμα 8. Η αναλογία των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.	61
Διάγραμμα 9. Σύγκριση του ρυθμού αύξησης των αφίξεων στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.	62
Διάγραμμα 10. Η αναλογία των διανυκτερεύσεων των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.	64
Διάγραμμα 11. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής των διανυκτερεύσεων στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.	65
Διάγραμμα 12. Η σύγκριση του μέσου όρου παραμονής των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.	67

Διάγραμμα 13. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της μέσης διάρκειας διαμονής στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.	68
Διάγραμμα 14. Η σύγκριση των εισπράξεων των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019, σε εκατομμύρια ευρώ. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.	70
Διάγραμμα 15. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της μέσης διάρκειας διαμονής στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.	71
Διάγραμμα 16. Η δαπάνη ανά επίσκεψη των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019, σε ευρώ. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.	73
Διάγραμμα 17. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της δαπάνης ανά επίσκεψη στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.	74
Διάγραμμα 18. Η δαπάνη ανά διανυκτέρευση των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019, σε ευρώ. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.	76
Διάγραμμα 19. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της δαπάνης ανά επίσκεψη στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.	77

Εισαγωγή

Αποτελεί αναντίρρητο γεγονός ότι ο τουρισμός είναι μια από τις σημαντικότερες και ίσως, η σημαντικότερη συνιστώσα του ΑΕΠ της Ελλάδας. Η συμβολή του –άμεση και έμμεση- υπολογίζεται περίπου στο 25%, ενώ σχεδόν 1.000.000 εργαζόμενοι απασχολούνται στον ευρύτερο χώρο. Με αυτήν την έννοια, η ενασχόληση με ένα θέμα μείζονος σημασίας για την ελληνική οικονομία αποτελεί εξορισμού μια πρόκληση.

Η εργασία των Bayramoğlu & Arı (2015) ασχολείται με την επίδραση του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας, μέσα από την ανάλυση της χρονοσειράς από το 1980 μέχρι και το 2013 και καταδεικνύει την σημασία του πρώτου στην δεύτερη. Στο ίδιο μήκος κύματος και η έρευνα του Thompson (2017), ο οποίος σημειώνει την οικονομική κρίση που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, ως περαιτέρω ευκαιρία άνθησης και ανάπτυξης του τουρισμού. Τέλος, η εργασία του Andriotis (2003) αν και αποτελεί παλιότερη μελέτη, ειδικεύεται στο θέμα του τουρισμού της Κρήτης και παρέχει σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με το θέμα και τις προοπτικές εξέλιξης του τουρισμού του νησιού σε κεντρική συνιστώσα της ανάπτυξής του.

Σκοπός της εργασίας είναι να υπογραμμιστεί η σημασία του τουρισμού για έναν από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας, την Κρήτη. Η σημασία του τουρισμού θα γίνει προσπάθεια να τονιστεί από την πλευρά της συνεισφοράς του στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού. Ο πρώτος στόχος της εργασίας είναι να παρουσιαστούν στοιχεία για τον τουρισμό της Ελλάδας και ειδικότερα, της Κρήτης. Ο δεύτερος στόχος είναι να προσδιοριστεί η συμβολή του τουρισμού της Κρήτης στο ΑΕΠ και τρίτος στόχος είναι να δοθούν προτάσεις σχετικά με την βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης.

Για τον λόγο αυτό, η εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο δίνεται μια πρώτη εικόνα για την κατάσταση του τουρισμού σήμερα, ενώ το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με την βιβλιογραφική τεκμηρίωση της επίδρασης του τουρισμού στο ΑΕΠ από την μία πλευρά και από την σημασία περαιτέρω

παραμέτρων, όπως η ποιότητα ζωής και η βιωσιμότητα. Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθενται κριτικά στοιχεία για τον τουρισμό στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο, που αποτελεί και το σημαντικότερο κεφάλαιο της εργασίας, παρατίθενται στοιχεία για τον τουρισμό στην Κρήτη την περίοδο 2016-2019. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται προτάσεις ώστε ο τουρισμός στην Κρήτη να στραφεί στην βιωσιμότητα και την αειφορία και η εργασία κλείνει με την εξαγωγή των σημαντικότερων συμπερασμάτων.

1. Ο τουρισμός στην σημερινή πραγματικότητα

1.1. Στοιχεία για την ανάπτυξη του τουρισμού τα τελευταία χρόνια

Ο τουρισμός είναι ένας σταθερά αναπτυσσόμενος και οικονομικά σημαντικός τομέας παγκοσμίως και τοπικά. Συνεισφέρει σημαντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας, στα έσοδα από τις εξαγωγές και στην εγχώρια προστιθέμενη αξία και συμβάλλει στη βελτίωση της ελκυστικότητας και της ευημερίας των τόπων, όχι μόνο ως προορισμοί για επίσκεψη, αλλά και για να ζήσει κανείς, να εργαστεί και να επενδύσει.

Μετά από έξι δεκαετίες σταθερής ανάπτυξης, ο τουρισμός είναι ένας σημαντικός μοχλός οικονομικής ανάπτυξης. Κατά μέσο όρο, ο τομέας συνεισφέρει άμεσα 4,4% του ΑΕΠ, 6,9% της απασχόλησης και 21,5% των εξαγωγικών υπηρεσιών σε χώρες του ΟΟΣΑ. Έχει ζωτική οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική σημασία και προσφέρει πραγματικές προοπτικές για αιεφόρο και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Ωστόσο, απαιτούνται ολοκληρωμένες και βιώσιμες πολιτικές για να διασφαλιστεί ότι αυτή η ανάπτυξη προσφέρει καλύτερα οφέλη για άτομα, τόπους και επιχειρήσεις (OECD, 2020).

Οι διεθνείς αφίξεις τουριστών ξεπέρασαν το 1,5 δισεκατομμύριο παγκοσμίως το 2019 για πρώτη φορά, αντιπροσωπεύοντας αύξηση 3,8% από έτος σε έτος. Καθώς περιλαμβάνουν μερικούς από τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς του κόσμου, οι χώρες του ΟΟΣΑ υποδέχτηκαν περισσότερες από τις μισές παγκόσμιες αφίξεις (56,9%) το 2018 και η αύξηση των τουριστικών αφίξεων σε χώρες του ΟΟΣΑ έχει ξεπεράσει τον παγκόσμιο μέσο όρο από το 2014.

Κάθε δολάριο τουρισμού που ξοδεύεται από διεθνείς επισκέπτες παράγει 89 σεντς εγχώριας προστιθέμενης αξίας κατά μέσο όρο σε χώρες του ΟΟΣΑ, περισσότερο από ό, τι για τις συνολικές εξαγωγές. Οι δαπάνες αυτές έχουν θετικές επιπτώσεις για άλλους τομείς και τοπικές κοινότητες σε τουριστικούς προορισμούς, όσον αφορά τα έσοδα και τις θέσεις εργασίας. Τούτου λεχθέντος, ο εγχώριος

τουρισμός είναι ο βασικός παράγοντας του τουριστικού τομέα στην πλειονότητα των χωρών του ΟΟΣΑ, με τα άτομα που ταξιδεύουν εντός της χώρας τους να αντιπροσωπεύουν το 75% των τουριστικών δαπανών (OECD, 2020).

Ενώ βραχυπρόθεσμα η εικόνα για τον τουρισμό είναι μικτή, κυρίως λόγω της αβέβαιης οικονομικής προοπτικής και των εξωτερικών σοκ, όπως είναι για παράδειγμα, οι κρίσεις υγείας και τα ακραία καιρικά φαινόμενα, ο μακροπρόθεσμος τουρισμός αναμένεται να συνεχίσει να αυξάνεται. Σε απάντηση, οι κυβερνήσεις προσαρμόζουν τις πολιτικές τους και εφαρμόζουν στρατηγικές έτσι ώστε οι τοπικές κοινότητες, οι μικρές τουριστικές επιχειρήσεις και οι λιγότερο ανεπτυγμένοι προορισμοί να μπορούν να μοιράζονται πλήρως τα οφέλη μιας δυναμικής τουριστικής οικονομίας.

Η αναγνώριση της ανάγκης για μια στρατηγική είναι κρίσιμη, αλλά θα πρέπει να συμβαδίζει με την εξασφάλιση δράσεων για την επίτευξη άμεσων επιτόπου πολιτικών. Για να γίνει αυτό, οι χώρες λαμβάνουν μέτρα για τον καλύτερο συντονισμό μεταξύ διαφορετικών επιπέδων διακυβέρνησης, τη βελτίωση της διαχείρισης προορισμού, τον εκσυγχρονισμό των κανονισμών, την υιοθέτηση ψηφιακών λύσεων και τη στενότερη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα και την κοινωνία των πολιτών κατά τον σχεδιασμό των πολιτικών αυτών (OECD, 2020).

1.2. Η ψηφιοποίηση στον τουρισμό

Η ψηφιοποίηση μεταμορφώνει και αναδιαμορφώνει τον τουρισμό, επιτρέποντας στους καταναλωτές να ταξιδεύουν σε άνευ προηγουμένου αριθμούς και δίνει στις τουριστικές επιχειρήσεις άμεση πρόσβαση σε παγκόσμιες αγορές. Ωστόσο, μεγάλο μέρος της ανάπτυξης επικεντρώνεται σε έναν μικρό αριθμό ψηφιακών πλατφορμών και επιχειρήσεων ψηφιακής τεχνολογίας και πολλές μικρές παραδοσιακές τουριστικές επιχειρήσεις να αγωνίζονται να κατανοήσουν τις ευκαιρίες και να αποκομίσουν τα οφέλη (Brysch, 2017).

Ο τουρισμός ξεπερνά άλλους τομείς σε ό, τι αφορά το μερίδιο των επιχειρήσεων που πραγματοποιούν διαδικτυακές πωλήσεις στις 28 χώρες του ΟΟΣΑ για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα. Κατά μέσο όρο, το 77% των επιχειρήσεων διαμονής και τροφίμων και ποτών σε χώρες του ΟΟΣΑ διαθέτουν ιστότοπο ή αρχική σελίδα και το 70% χρησιμοποιεί τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης. Ωστόσο, οι τεχνολογίες που βελτιώνουν την παραγωγικότητα (π.χ. cloud computing, data analytics) έχουν γενικά χαμηλή απορρόφηση στον τουρισμό.

Η ψηφιακή οικονομία έχει βαθύ αντίκτυπο στον τουριστικό τομέα, μετασχηματίζοντας τη διαδικασία επικοινωνίας με τους τουρίστες και το μάρκετινγκ τουριστικών υπηρεσιών και ανοίγοντας νέους και δημιουργικούς τρόπους παροχής τουριστικών υπηρεσιών και βελτιώνοντας την εμπειρία των επισκεπτών. Οι τουριστικές υπηρεσίες παρέχονται τοπικά, αλλά οι τουριστικές επιχειρήσεις λειτουργούν σε παγκόσμιες αγορές και η μεγάλη σημασία που δίνεται στις αγορές αυτές για τις πληροφορίες εν γένει, καθιστά τις υπηρεσίες αυτές ώριμες για ψηφιοποίηση (Brysch, 2017).

Οι καταναλωτές οδηγούν επίσης την στροφή στην αλλαγή. Οι γενιές Z, οι Millennials αλλά και οι γενιές που ακολουθούν αναμένεται να αποτελέσουν το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών έως το 2040. Είναι ψηφιακά ενημερωμένοι πλήρως και η σχέση τους με την τεχνολογία θα συνεχίσει να επηρεάζει την παροχή τουριστικών υπηρεσιών. Ο τομέας πρέπει να αποδείξει την ικανότητά του να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον μελλοντικά για να φιλοξενήσει αυτούς τους νέους πελάτες, αλλά πολλές τουριστικές επιχειρήσεις ακόμα υστερούν (Dredge et al., 2018).

Οι τουριστικές επιχειρήσεις που δεν επενδύουν στην ψηφιοποίηση θα αγωνιστούν να επιβιώσουν, πόσο μάλλον να ευδοκιμήσουν στο μέλλον. Οι κυβερνήσεις μπορούν να βοηθήσουν στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για τη μεγιστοποίηση των ευκαιριών για τις επιχειρήσεις, προστατεύοντας παράλληλα τους καταναλωτές και λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορετικές προκλήσεις και τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι τουριστικές επιχειρήσεις (Dredge et al., 2018).

Οι ψηφιακές εταιρείες τεχνολογίας είναι μερικές από τις μεγαλύτερες και ταχύτερα αναπτυσσόμενες στον τουριστικό τομέα. Σε αυτά περιλαμβάνονται γνωστά παραδείγματα όπως το Skyscanner, η Expedia, το Booking.com και το Airbnb. Λόγω

της ικανότητάς τους να αναπτύσσονται γρήγορα, των παγκόσμιων δραστηριοτήτων τους και της έλλειψης φυσικής ιδιοκτησίας, έχουν εκμεταλλευτεί τα κενά στο σχεδιασμό, την ασφάλεια και τους εργατικούς νόμους, μεταξύ άλλων κανονισμών, που οδηγούν σε μια κατάσταση όπου οι ψηφιακές εταιρείες απολαμβάνουν συχνά ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις παραδοσιακές τουριστικές επιχειρήσεις.

Καθώς εξελίσσεται η ψηφιοποίηση, οι νέες τεχνολογίες συγχωνεύονται με άλλες τεχνολογίες και με τον φυσικό κόσμο. Όταν η ψηφιοποίηση υπερβαίνει τις μεμονωμένες επιχειρήσεις, αυτό μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία έξυπνων τουριστικών προορισμών που θα περιλαμβάνουν νέες τεχνολογίες για την ενθάρρυνση της καινοτομίας, τη βελτίωση της εμπειρίας των επισκεπτών και τη διαχείριση του τουρισμού πιο αποτελεσματικά (Dredge et al., 2018).

Περίπου το 85% αυτών των επιχειρήσεων με σημαντικό ρόλο στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών σε χώρες του ΟΟΣΑ είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Μερικά από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι τουριστικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην αξιοποίηση των ευκαιριών που συνδέονται με την ψηφιοποίηση περιλαμβάνουν (OECD, 2020):

- ✓ Ανεπαρκή πρόσβαση σε ψηφιακή υποδομή (π.χ. υψηλής ταχύτητας πρόσβαση στο Διαδίκτυο και ευρέως διαθέσιμο Wi-Fi).
- ✓ Ανεπαρκείς πόρους, όπως η πρόσβαση σε χρηματοδότηση, σε δίκτυα και σε ψηφιακές δεξιότητες.
- ✓ Μια αναντιστοιχία μεταξύ των τρεχουσών και των αναμενόμενων απαιτήσεων για τομεακές δεξιότητες (π.χ. ψηφιακές υπηρεσίες / πληροφορική, ανάλυση δεδομένων και διοίκηση / χρηματοδότηση), ενώ οι τουριστικές επιχειρήσεις ενδέχεται να μην έχουν την οικονομική ή διαχειριστική ικανότητα να προσλαμβάνουν ειδικούς τεχνολογίας ή να επενδύουν στην κατάρτιση εργατικού δυναμικού.
- ✓ Η εστίαση στην επιβίωση των επιχειρήσεων, τους κάνει να αποφεύγουν την επιχειρηματική καινοτομία σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα σχετικά με τα οφέλη της ψηφιοποίησης, ειδικά κατά την εξέταση του κόστους.

Οι κυβερνήσεις πρέπει να διαδραματίσουν βασικό ρόλο στην προώθηση της ψηφιακής τεχνολογίας στον τουρισμό και στην ενθάρρυνση της συμμετοχής των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Πρέπει να λάβουν μέτρα για (OECD, 2020):

- ✓ Την ύπαρξη κατάλληλων υποδομών, είτε πρόκειται για ευρυζωνική πρόσβαση υψηλής ταχύτητας είτε για καινοτόμες προσεγγίσεις στον πολεοδομικό και περιφερειακό σχεδιασμό.
- ✓ Την υλοποίηση του ψηφιακού μετασχηματισμού του τουρισμού, εκσυγχρονίζοντας τα ρυθμιστικά πλαίσια και ενισχύοντας την ικανότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων να συμμετέχουν στην ψηφιακή οικονομία.
- ✓ Την ενθάρρυνση της επένδυσης σε νέες τεχνολογίες, τις ψηφιακές δεξιότητες και την καινοτομία και την υποστήριξη των υφιστάμενων τουριστικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων για να επωφεληθούν αυτές από τα οφέλη του ψηφιακού μετασχηματισμού και να προωθήσουν την ανάπτυξη έξυπνων τουριστικών προορισμών.
- ✓ Την ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την δημιουργία ικανοτήτων συμβατών με τις νέες τεχνολογίες.

Η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική πρόοδος έχουν προωθήσει τη σημαντική ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού που οδηγεί σε φθηνότερα αεροπορικά εισιτήρια, διευκολύνοντας τους ανθρώπους να σχεδιάσουν και να κάνουν κράτηση για τα δικά τους ταξίδια και, στη συνέχεια, να μοιραστούν τις εμπειρίες τους με φίλους σε πραγματικό χρόνο. Με τη συνεχή ισχυρή πρόβλεψη ανάπτυξης στον παγκόσμιο τουρισμό, απαιτούνται σημαντικές επενδύσεις για την παροχή στέγασης, μεταφορών και άλλων τουριστικών υπηρεσιών και υποδομών απαραίτητων για την κάλυψη της αναμενόμενης ζήτησης, ενισχύοντας παράλληλα τα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά αποτελέσματα (Brysch, 2017).

1.3. Τουρισμός και βιωσιμότητα

Αναμφίβολα, ο ρυθμός ανάπτυξης του τουρισμού επηρεάζει τις υποδομές, το περιβάλλον, τις τοπικές κοινότητες και άλλους οικονομικούς τομείς. Παρά τη σαφή

δυναμική του τουρισμού ως μοχλό θετικής αλλαγής, είναι ευρέως αποδεκτό ότι η ταχεία ή μη προγραμματισμένη τουριστική ανάπτυξη μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες. Για παράδειγμα, ο υπερπληθυσμός και η συμφόρηση των τουριστικών υποδομών (υπερτουρισμός ή μη ισορροπημένος τουρισμός) μπορεί να οδηγήσει σε υποβάθμιση των φυσικών και ιστορικών τόπων, των μνημείων, των τοπίων και των δημόσιων χώρων. Εάν δεν ελεγχθεί, μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την ευαίσθητη πολιτιστική κληρονομιά και τους περιβαλλοντικούς χώρους, καθώς και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, με αποτέλεσμα συχνά αρνητικές στάσεις και δυσαρέσκεια απέναντι στους τουρίστες και τον τουριστικό τομέα γενικότερα (Deraman et al., 2017).

Για παράδειγμα, η υπερβολική πίεση από τον τουρισμό μέσα και γύρω από το Άμστερνταμ είχε αρνητικό αντίκτυπο στη βιωσιμότητα της πόλης, ενώ άλλα μέρη στις Κάτω Χώρες εξακολουθούν να επωφελούνται ανεπαρκώς από τις τουριστικές ευκαιρίες και τα οικονομικά οφέλη. Σε απάντηση, το Ολλανδικό Συμβούλιο Τουρισμού και Συμβάσεων εισήγαγε τη στρατηγική Perspective 2030 για μετάβαση από την προώθηση του τουρισμού στη διαχείριση των επισκεπτών, για την οικοδόμηση ενός αγαπημένου, πολύτιμου και βιώσιμου προορισμού προς όφελος των επισκεπτών και των κατοίκων.

Υπάρχει ένα αυξανόμενης έντασης επιχείρημα ότι η επιτυχία του τουρισμού δεν πρέπει να μετράται μόνο από τον αριθμό των επισκεπτών, αλλά μάλλον την ικανότητά του να συνεισφέρει στις τοπικές οικονομίες και από τα καθαρά οφέλη που παρέχει στους τουριστικούς προορισμούς. Επιπλέον, ο αειφόρος τουρισμός δεν πρέπει να θεωρείται ειδική μορφή τουρισμού, αλλά όλες οι μορφές τουρισμού πρέπει να προσπαθούν να είναι πιο βιώσιμοι.

Ενώ δεν υπάρχει τυπική απάντηση σε αυτά τα προβλήματα, η αποτυχία αντιμετώπισης των επιπτώσεων του τουρισμού μπορεί να οδηγήσει σε ανησυχίες σχετικά με την αξία του τουρισμού για συγκεκριμένους προορισμούς, ακόμη και δυσαρέσκεια προς τους επισκέπτες. Έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα των προορισμών μακροπρόθεσμα. Οι αρνητικές επιπτώσεις που συνδέονται με την ταχεία αύξηση του αριθμού των επισκεπτών δείχνουν ότι, για πολλούς, η εξεύρεση ισορροπίας μεταξύ περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων παραμένει αόριστη (Deraman et al., 2017).

Μια συγκεκριμένη πρόκληση για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, θα είναι η παροχή των κατάλληλων κινήτρων σε όλη την αλυσίδα αξίας για την προώθηση της αειφορίας, και αποδεικνύοντας με σαφήνεια ότι οι πολιτικές που προωθούν τη βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη είναι τόσο φιλικές προς τις επιχειρήσεις όσο και απαραίτητες. Για την αντιμετώπιση της αυξημένης πίεσης σε αυτούς τους προορισμούς που αντιμετωπίζουν ανισόρροπη τουριστική ανάπτυξη και βοηθούν τους υπάρχοντες και τους αναδυόμενους προορισμούς να εξισορροπήσουν τα οφέλη και το κόστος που συνδέεται με την τουριστική ανάπτυξη, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα παρακάτω (OECD, 2020).

- ✓ Υπάρχει ανάγκη επανεξέτασης της τουριστικής επιτυχίας, με μεγαλύτερη έμφαση στους περιβαλλοντικούς και κοινωνικοπολιτιστικούς πυλώνες της αειφορίας για την παροχή καθαρών οφελών σε τοπικές κοινότητες και την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι προσπάθειες για την ανάπτυξη του τουρισμού συνεχίζονται στο ευρύτερο πλαίσιο των στρατηγικών οικονομικής ανάπτυξης των πόλεων, των περιφερειών και των χωρών και σε στενή συνεργασία με τη βιομηχανία και την κοινωνία των πολιτών.
- ✓ Οι κυβερνήσεις πρέπει να λάβουν πρόσθετα μέτρα για να κατανοήσουν τις επιπτώσεις του τουρισμού και να ενσωματώσουν την αειφορία στις τουριστικές πολιτικές και τις βιομηχανικές πρακτικές για να υποστηρίξουν καλύτερα τη μετάβαση σε μια τουριστική οικονομία φιλική προς το περιβάλλον.
- ✓ Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να αναπτύξουν μια μελλοντική ατζέντα και να διασφαλίσουν την πρόσβαση σε συγκρίσιμα και έγκυρα δεδομένα για την ενημέρωση της λήψης αποφάσεων και τον καλύτερο σχέδιο για τον τύπο και την κλίμακα της τουριστικής ανάπτυξης που είναι κατάλληλη για συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς.

1.4. Η επίδραση της πρόσφατης πανδημίας στον τουρισμό

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται αυτές οι ανησυχίες για το μέλλον του τουρισμού, αλλά και η σύνδεσή του με την οικονομική ανάπτυξη των τουριστικών προορισμών, μέσα από μια εκτεταμένη βιβλιογραφική επισκόπηση. Ωστόσο, στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια σύντομη αναφορά σε μια από τις πρώτες έρευνες που έλαβαν χώρα στην προσπάθειά τους να εκτιμήσουν την επίδραση της πρόσφατης πανδημίας. Η έρευνα αναφέρεται στην οικονομία των ΗΠΑ, ωστόσο, είναι ενδεικτική της κατάστασης που αναμένεται να αντιμετωπίσει ο τουριστικός κλάδος παγκοσμίως.

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται τα στοιχεία της ανάλυσης της Oxford Economics, η οποία δημοσιεύτηκε τον Απρίλιο του 2020. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα αυτού, η άμεση επίδραση στο αμερικανικό ΑΕΠ αναμένεται να είναι μεγαλύτερη από 280 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ αναμένονται απώλειες θέσεων εργασίας στον ευρύτερο τομέα μεγαλύτερες των 6,5 εκατομμυρίων και απώλεια δημόσιων εσόδων από φόρους μεγαλύτερη των 35 δισεκατομμυρίων ευρώ.

Πίνακας 1. Απώλειες εσόδων στις ΗΠΑ που συνδέονται με τα ταξίδια και τον τουρισμό

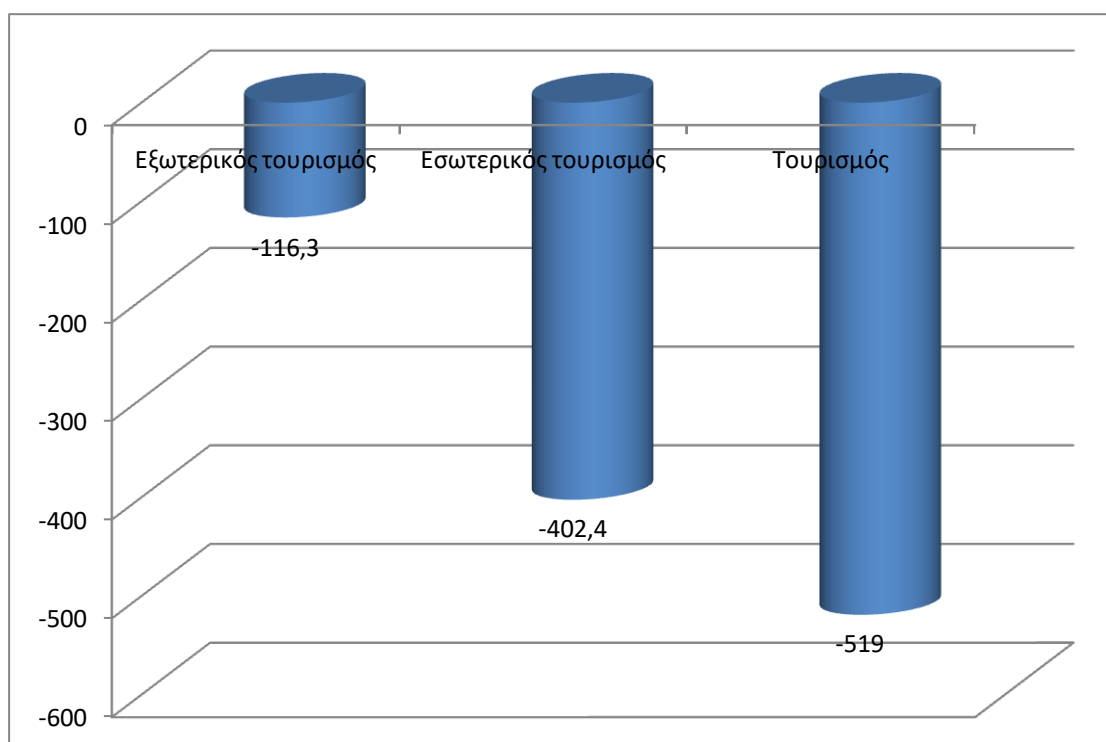
	Άμεση επίδραση στον κλάδο	Συνολική επίδραση
<i>Συνολικές απώλειες (σε δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)</i>	519	1.181
<i>Αερομεταφορές</i>	97	
<i>Άλλες μεταφορές</i>	78	
<i>Καταλύματα</i>	112	

<i>Ψυχαγωγία και διασκέδαση</i>	54	
<i>Λιανεμπόριο</i>	49	
<i>Τρόφιμα και Ποτά</i>	128	
<i>Επίδραση στο ΑΕΠ</i>	286	651
<i>Εργασιακές απώλειες (σε εκατομμύρια)</i>	6.852	8.015
<i>Αερομεταφορές</i>	374	
<i>Άλλες μεταφορές</i>	448	
<i>Καταλύματα</i>	1.004	
<i>Ψυχαγωγία και διασκέδαση</i>	1.110	
<i>Λιανεμπόριο</i>	349	
<i>Τρόφιμα και Ποτά</i>	2.752	
<i>Απώλειες δημόσιων εσόδων (σε δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)</i>	35.3	80.3
<i>Ομοσπονδιακό επίπεδο</i>	19	43.4
<i>Πολιτειακό επίπεδο</i>	10	22.7
<i>Τοπικό επίπεδο</i>	6.3	14.3

Πηγή: Oxford Economics, 2020.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και το επόμενο διάγραμμα, το οποίο αναπαριστά την πρόβλεψη για την συνολική απώλεια εσόδων για την αμερικανική

οικονομία το 2020 από την μείωση του τουρισμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, η συνολική επίδραση αναμένεται να ξεπεράσει το μισό τρισεκατομμύριο δολάρια ΗΠΑ, εκ των οποίων το μεγαλύτερο ποσοστό αναμένεται να προέλθει από την μείωση του εσωτερικού τουρισμού.

Διάγραμμα 1. Η συνολική μείωση εσόδων από τον τουρισμό για τις ΗΠΑ το 2020. Πρόβλεψη. Πηγή: Oxford Economics, 2020.

2. Ο τουρισμός και η συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη

2.1. Ο τουρισμός ως οικονομική δραστηριότητα

Ο τουρισμός υπήρξε ανέκαθεν ένας τρόπος προόδου για όλες τις χώρες του κόσμου, καθώς αποτελεί έναν σημαντικό μέσο χρήσης των φυσικών και των ανθρώπινων πόρων, των πολιτιστικών πόρων, των παραδόσεων και των τοπικών εθίμων, καθώς συνδέει ανθρώπους από όλο τον πλανήτη, φέρνοντας πραγματικά κέρδη για τις κοινότητες υποδοχής και συμβάλλοντας άμεσα στην αύξηση και την απασχόληση του ΑΕΠ τους.

Ο τουρισμός δεν είναι μόνο ένας παράγοντας τόνωσης για τις τοπικές και περιφερειακές οικονομίες, αλλά και καταλύτης για όλους τους τομείς δραστηριότητας με τους οποίους οι τουριστικές επιχειρήσεις έρχονται σε άμεση και έμμεση επαφή. Οι οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδόσεις των τουριστικών επιχειρήσεων είναι συνέπεια και παράγοντας τόνωσης για ολόκληρη την τοπική, περιφερειακή και παγκόσμια οικονομία (Mihalic, 2016).

Από την άλλη πλευρά, είναι επίσης γνωστό ότι ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει παράγοντα ενεργοποίησης περιβαλλοντικών κρίσεων, όπου εντοπίζεται το φαινόμενο του υπερπληθυσμού ή της τουριστικής πίεσης, καθώς και το φαινόμενο του τεχνητού πληθωρισμού αυξάνοντας τις τιμές στο επίπεδο των τουριστικών προορισμών. Ως εκ τούτου, είναι εξαιρετικά πιθανό να παρατηρηθούν αρνητικές επιπτώσεις στις τοπικές κοινότητες, συμπεριλαμβανομένων των πτυχών της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία που παρέχονται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού του ΟΗΕ (UNWTO), το 2018, οι διεθνείς αφίξεις τουριστών υπερέβησαν τα 1,4 δισεκατομμύρια, ενώ τα συνολικά έσοδα από εξαγωγές από τον διεθνή τουρισμό έφτασαν τα 1,7 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (περίπου 2% του παγκόσμιου ΑΕΠ). Από την προοπτική των υπαρχόντων τουριστικών προορισμών σε

παγκόσμιο επίπεδο, η Ευρώπη εξακολουθεί να αποτελεί μαγνήτη για ταξίδια οποιουδήποτε είδους, με μεγάλη αύξηση στον πολιτιστικό τουρισμό και, τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, τον επιχειρηματικό τουρισμό. Η Ευρώπη, ως τουριστική περιοχή, συνεχίζει να κατέχει την παγκόσμια υπεροχή από άποψη εσόδων και αριθμού ταξιδιωτών, καθώς υποδέχεται τις μισές διεθνείς τουριστικές αφίξεις στον κόσμο, αλλά και σημαντική θέση από την άποψη των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών, την ποιότητα ζωής. Ωστόσο, δεν είναι ίδια η θέση της αναφορικά με τους στόχους της αειφόρου ανάπτυξης (UNWTO, 2019).

Σε απάντηση στις πολλαπλές προκλήσεις του οικονομικού, πολιτικού, κοινωνικού και περιβαλλοντικού περιβάλλοντος, ξεκίνησε ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης, το οποίο συνδέεται στενά με την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης. Έτσι, η Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης, γνωστή και ως Έκθεση Brundtland (1987), υποστηρίζει την ιδέα ότι η αειφόρος ανάπτυξη είναι, στην πραγματικότητα, «ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ανταποκρίνονται στις δικές τους ανάγκες».

Στη συνέχεια, προωθήθηκαν και υποστηρίχθηκαν έννοιες όπως ο «υπεύθυνος τουρισμός», ο «ηθικός τουρισμός» και ο «πράσινος τουρισμός». Ανεξάρτητα από το πλαίσιο ή τις παραλλαγές του ορισμού και της ταυτοποίησης, αυτή τη στιγμή υπάρχει μια γενικότερη τάση για στροφή στην αειφορία γενικά και για τον τουρισμό ειδικότερα, υπογραμμισμένη παγκοσμίως στον «Παγκόσμιο Κώδικα Δεοντολογίας για τον Τουρισμό». Αυτό είναι σήμερα ένα σημαντικό στοιχείο αναφοράς για την ανάπτυξη του υπεύθυνου τουρισμού σε σχέση με τους πολιτιστικούς, τους κοινωνικούς και τους περιβαλλοντικούς πόρους (Liu, 2003).

Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι ο τουρισμός επηρεάζει άμεσα τρεις από τους παγκόσμιους στόχους, οι οποίοι είναι: ο στόχος με κωδικό SDG 8 και τίτλο «Προώθηση της βιώσιμης, χωρίς αποκλεισμούς και αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης, της πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης και της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους», ο στόχος με κωδικό SDG 12 και τίτλο «Διασφάλιση βιώσιμης κατανάλωσης και προτύπων παραγωγής» και ο στόχος με κωδικό SDG 14 και τίτλο «Διατήρηση και χρήση των ωκεανών, της θάλασσας και των θαλάσσιων πόρων για αειφόρο ανάπτυξη» (Croes et al., 2017).

2.2. Οι αρνητικές συνέπειες του τουρισμού

Οι σχέσεις μεταξύ της τουριστικής ανάπτυξης, της ποιότητας ζωής και της βιώσιμης απόδοσης είναι πολύ σημαντικά θέματα και σημεία αναφοράς σε μακροπρόθεσμες πολιτικές και στρατηγικές σε παγκόσμιο, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με όλο και περισσότερους ερευνητές να ανησυχούν για αυτό το θέμα. Επιπλέον, όπου παρατηρείται μια αξιοσημείωτη ανάπτυξη της οικονομίας, η κατάσταση σε σχέση με την βιωσιμότητα φαίνεται να είναι πολύ διαφορετική. Με άλλα λόγια, το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο κάθε χώρας επηρεάζει άμεσα την ποιότητα ζωής, αλλά και την υλοποίηση και την ανάπτυξη βιώσιμων δραστηριοτήτων (Yanes et al., 2019).

Ως απάντηση σε όλες αυτές τις προκλήσεις και αλλαγές, ειδικά σε σχέση με περιβαλλοντικές απειλές, παρατηρείται επί του παρόντος μια αύξηση της ευαισθητοποίησης των καταναλωτών. Όλα αυτά έχουν δημιουργήσει, την τελευταία περίοδο, νέους τρόπους ζωής, πιο ηθικούς και αποδοτικούς πόρους, αλλά και όσον αφορά τις αποφάσεις σχετικά με τις μελλοντικές γενιές και την ποιότητα ζωής.

Εάν πριν από λίγα χρόνια η σημασία του τουρισμού περιορίστηκε κυρίως σε οικονομικές πτυχές, με στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους και την αύξηση της απασχόλησης, ιδίως στο επίπεδο των τοπικών κοινοτήτων, προς το παρόν, τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά και οι αναλύσεις πραγματοποιούνται μέσα από ένα πολύ ευρύτερο φάσμα απόψεων (Yanes et al., 2019).

Έτσι, από τον καθαρά οικονομικό ρόλο του τουρισμού, παρατηρούνται σήμερα περίπλοκες επιπτώσεις του τουρισμού, ιδίως στο κοινωνικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό, αλλά και στο επίπεδο ποιότητας ζωής, καθώς ο τουρισμός αποτελεί παράγοντα τόνωσης της αειφόρου χρήσης των τοπικών τουριστικών πόρων και στις περισσότερες περιπτώσεις, συμβάλλει στην αναζωογόνηση των παραδόσεων, την διατήρηση του περιβάλλοντος και συνεπώς στην αύξηση της ποιότητας ζωής, αλλά και στην αλλαγή του τρόπου ζωής των ντόπιων κατοίκων.

Από την άλλη πλευρά, οι περισσότεροι τουρίστες αντιπροσωπεύουν αύξηση της τουριστικής πίεσης στο επίπεδο των πολύ ελκυστικών προορισμών (πολιτιστικές πόλεις ή παράκτιες περιοχές κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού), μια πτυχή που πιο συχνά δημιουργεί για τις τοπικές κοινότητες μια σειρά ελλείψεων, από τον υπερπληθυσμό έως τη ρύπανση, από την αύξηση των τιμών στην τοπική αγορά έως την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, πτυχές που οδηγούν, με την πάροδο του χρόνου, στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων (Woo et al., 2016).

Η Ευρώπη ήταν πάντα διχασμένη, τόσο από άποψη οικονομικού δυναμικού, οικονομικής και κοινωνικής απόδοσης και ποιότητας ζωής, όσο και από άποψη τουριστικών πόρων και της ελκυστικότητας της στη διεθνή τουριστική αγορά. Έτσι, μπορεί να διακρίνει κανείς τουλάχιστον τρεις διαφορετικές ομάδες. Μια πρώτη ομάδα συγκεντρώνει τις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες που περιλαμβάνει τις χώρες της βόρειας και δυτικής Ευρώπης, των οποίων η εθνική οικονομία δεν βασίζεται κυρίως στον τουρισμό και τις σχετικές δραστηριότητές του.

Μια δεύτερη ομάδα αποτελείται από χώρες της Νότιας Ευρώπης με μεσογειακή ακτογραμμή που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία και την ευρωπαϊκή τουριστική βιομηχανία, χώρες με σημαντική τουριστική ελκυστικότητα που προσελκύουν περίπου το 1/3 της ευρωπαϊκής τουριστικής κυκλοφορίας κατά τη θερινή περίοδο. Η τρίτη ομάδα χωρών περιλαμβάνει αυτές από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, χώρες με αναδυόμενη οικονομία που προέρχεται από το πρώην κομμουνιστικό μπλοκ, που είναι σχετικά νέες στη διεθνή τουριστική αγορά, αλλά με υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και τουριστικής δραστηριότητας (Tang & Tan, 2017).

Ωστόσο, αυτός ο κατακερματισμός σε τρεις ομάδες στο επίπεδο της ευρωπαϊκής ηπείρου δεν μπορεί να δώσει μια καθολική απάντηση που χαρακτηρίζει τις σχέσεις μεταξύ της τουριστικής ανάπτυξης, της ποιότητας ζωής και της βιώσιμης απόδοσης. Από την ανάλυση της έρευνας που δημοσιεύθηκε μέχρι στιγμής, δεν μπορεί να διακριθεί ένα σαφές συμπέρασμα, δεδομένου ότι τα αποτελέσματα είναι μερικές φορές αντιφατικά. Ορισμένα άρθρα παρουσιάζουν αποτελέσματα που υποστηρίζουν τη θετική επίδραση του τουρισμού στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και της βιώσιμης απόδοσης, ενώ την ίδια στιγμή, άλλοι συγγραφείς αναγνωρίζουν την ανάπτυξη του τουρισμού ως παράγοντα με αρνητικές επιπτώσεις στον συνολικό

δείκτη ποιότητας ζωής και την βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ μια τρίτη ομάδα μελετών παρουσιάζει μικτά αποτελέσματα (Paramati & Roca, 2019).

2.3 Η επίδραση του τουρισμού στο περιβάλλον

Από την άποψη των χαρακτηριστικών της τουριστικής και ταξιδιωτικής βιομηχανίας, είναι γνωστό ότι η Ευρώπη είναι μία από τις πιο ανταγωνιστικές τουριστικές περιοχές στον κόσμο, καθώς περιλαμβάνει 6 από τις 10 χώρες με τις καλύτερες επιδόσεις στον κόσμο το 2019, οι οποίες είναι η Ισπανία, η Γαλλία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιταλία και η Ελβετία. Η Ευρώπη διαθέτει επίσης πλούσιους και πολλούς πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους, ιδίως στις νότιες και δυτικές χώρες. Η Ευρώπη, έχοντας μια από τις καλύτερες ανεπτυγμένες τουριστικές υποδομές, με την υψηλότερη πυκνότητα ξενοδοχείων στον κόσμο, προηγμένες υποδομές για τον επιχειρηματικό τουρισμό αλλά και αεροπορικές, οδικές και σιδηροδρομικές υποδομές υψηλής απόδοσης, καταγράφει τη μεγαλύτερη εξαγωγή τουρισμού παγκοσμίως, προσελκύοντας το ήμισυ των διεθνών τουριστικών αφίξεων και πάνω από το 40% των διεθνών εσόδων (World Economic Forum, 2019).

Επιπλέον, η επίδραση του τουρισμού στο περιβάλλον οδήγησε στη δημοσίευση μιας σειράς ερευνών που διεξήχθησαν σε διάφορα μέρη του κόσμου. Οι μελετητές από μεγάλους προορισμούς παγκοσμίως έχουν καταβάλει σημαντικές προσπάθειες για την αντιμετώπιση ζητημάτων που αναδύονται στις εκάστοτε τουριστικές περιοχές. Τόσο η πρακτική, όσο και η εμπειρική συνεισφορά αυτών των μελετών είναι σημαντική και έχει οδηγήσει στην εκτίμηση ότι ο τουρισμός αποτελεί μια ολοκληρωμένη αντανάκλαση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών φαινομένων, τα οποία δείχνουν ότι η βιώσιμη τουριστική έρευνα πρέπει να είναι ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη.

Από την άποψη του τουρισμού, η Ατζέντα Παγκόσμιας Ανάπτυξης προωθεί τη βιωσιμότητα του τομέα και τη σημασία της, ιδίως μετά την Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη του 2002 (Ρίο + 10) και τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Ρίο + 20) το 2012. Από την άλλη

πλευρά, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού ορίζει τη βιωσιμότητα του τουρισμού ως «τον τουρισμό που λαμβάνει πλήρως υπόψη το οικονομικό και κοινωνικό μέλλον και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του, καλύπτοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, της βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και των κοινοτήτων υποδοχής» (United Nations, 2015).

Στο ίδιο πνεύμα, η Παγκόσμια Ατζέντα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του 2030 ξεκίνησε μια πραγματική πρόκληση το 2017, δηλαδή το Διεθνές Έτος για τον Αειφόρο Τουρισμό (IY2017), το οποίο, όπως σημείωσε η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, τόνισε τη σημασία του τουρισμού ως έναυσμα για αλλαγές στις πολιτικές, τις ενέργειες και τις επιχειρηματικές πρακτικές της συμπεριφοράς όλων των παραγόντων που εμπλέκονται άμεσα και έμμεσα στη δημιουργία ενός προφίλ βιώσιμων τουριστών (United Nations, 2015).

Αν και η παγκοσμιοποίηση του τουρισμού είναι εμφανής με όλα όσα αντιπροσωπεύει από οικονομική, κοινωνική και πολιτική άποψη, ο τουρισμός είναι κατά κύριο λόγο μια περιφερειακή, εθνική και τοπική δραστηριότητα. Έτσι, παρόλο που οι χώρες ενθαρρύνονται να επικεντρωθούν στον διεθνή τουρισμό μέσω των εσόδων που προκύπτουν από τις εξαγωγές, ο εγχώριος τουρισμός ήταν και συνεχίζει να είναι ο κύριος τομέας, αντιπροσωπεύοντας το 73% των συνολικών παγκόσμιων τουριστικών δαπανών (World Travel & Tourism Council, 2019).

Από την προοπτική της μεγάλης συμβολής του τουρισμού στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική πρόοδο, η σημασία και η δυναμική του είναι προφανείς, ο τουρισμός είναι ένας από τους μεγαλύτερους οικονομικούς τομείς στον κόσμο, έχοντας 1 από τις 10 θέσεις εργασίας (319 εκατομμύρια) παγκοσμίως και δημιουργώντας 10,4% (8,8 τρισεκατομμύρια δολάρια) του παγκόσμιου ΑΕΠ. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι η τουριστική και ταξιδιωτική βιομηχανία σημείωσε αύξηση 3,9% το 2018, σε σύγκριση με την παγκόσμια οικονομία (3,2%) και 1 από τις 5 νέες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκε στον κλάδο τα τελευταία πέντε χρόνια (World Travel & Tourism Council, 2019).

2.4. Ο τουρισμός και η οικονομική ανάπτυξη

Ορισμένες δημοσιευμένες μελέτες ισχυρίζονται ότι η ανάπτυξη του τουρισμού παρουσιάζει ορισμένα πλεονεκτήματα, ειδικά σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη των κρατών, καθώς και την αύξηση της ποιότητας ζωής. Σε μια δημοσιευμένη μελέτη, οι Selimi et al. υπολόγισαν την επίδραση του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων ως θετική, προσδιορίζοντας ότι για κάθε 1% αύξηση των τουριστικών αφίξεων, η παραγωγή αναμένεται να αυξηθεί κατά περίπου 0,08% (Selimi et al., 2017).

Σε μια άλλη έρευνα σε μακροοικονομικό επίπεδο, οι Tang & Tan (2017) ανέλυσαν εάν η ανάπτυξη που συνδέεται με τον τουρισμό είναι έγκυρη σε παγκόσμιο επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τα επίπεδα εισοδήματος των χωρών και τις θεσμικές τους ιδιαιτερότητες, έναντι ενός συνόλου δεδομένων 167 χωρών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η επίδραση του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη είναι θετική, αλλά εξαρτάται επίσης από τα επίπεδα εισοδήματος και τις θεσμικές ιδιότητες των τουριστικών χωρών υποδοχής.

Ως εκ τούτου, τονίζεται ότι ο παγκόσμιος τουρισμός είναι, στην πραγματικότητα, συνέπεια τοπικών, εθνικών και περιφερειακών δράσεων και αποτελεί σημαντικό εργαλείο για όλες τις κυβερνήσεις να εξαλείψουν τη φτώχεια και να αυξήσουν την απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη. Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη του τοπικού τουρισμού είναι επίσης μια αφετηρία αλλά και συνέπεια των επενδύσεων στις γενικές και ειδικές υποδομές του τουρισμού, καθώς και των επενδύσεων για τη μείωση της πίεσης στο φυσικό περιβάλλον, των υποδομών για τη μείωση του υπερπληθυσμού στους τουριστικούς προορισμούς ή των υποδομών και των δράσεων που μειώνουν τις αρνητικές επιπτώσεις της εποχικότητας (Font et al., 2019).

Από την άποψη των επενδύσεων κεφαλαίου στον τουρισμό, αναφέρεται η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής του Παγκόσμιου Συμβουλίου Τουρισμού (WTTC) στη Μαδρίτη, τον Απρίλιο του 2015, στην οποία αναλύθηκαν οι τρέχουσες και

μελλοντικές επενδύσεις στον τουρισμό για την περιοχή της Ευρώπης. Έτσι, επισημάνθηκαν οι κύριοι συσχετισμοί μεταξύ της οικονομικής ανταγωνιστικότητας των χωρών και των επενδύσεων στον τουρισμό.

Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι η έκθεση τονίζει το γεγονός ότι, παρά τα 2,1 τρισεκατομμύρια ευρώ σε τουριστικές επενδύσεις και τα ταξίδια στην Ευρώπη κατά την επόμενη δεκαετία (5% των συνολικών επενδύσεων), πολλές χώρες ενδέχεται να μην πληρούν τις προβλέψεις από την άποψη του ΑΕΠ και των θέσεων εργασίας για τον τουρισμό και τα ταξίδια. Η πρόβλεψη διατηρείται από την άποψη της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας, μέσω της δυναμικής των επενδύσεων σε μειωμένες υποδομές σε σχέση με τη ζήτηση για τουρισμό και ταξίδια (World Travel & Tourism Council, 2019).

2.5 Η πίεση του τουρισμού στους ανθρώπινους και τους φυσικούς πόρους

Επιπλέον, μια σημαντική πτυχή στην επιστημονική κοινότητα είναι αυτή σχετικά με την τουριστική πίεση. Το 2018, καταγράφηκαν περισσότεροι από 1,4 δισεκατομμύρια τουρίστες, εκ των οποίων το 45% ταξίδεψε για να επισκεφτεί πόλεις. Σημειώνεται ότι οι πρώτες 300 πόλεις τουριστικοί προορισμοί δέχθηκαν περισσότερους από 500 εκατομμύρια επισκέπτες. Ο τουρισμός δημιουργεί πιέσεις στο περιβάλλον, ενώ τα τουριστικά ταξίδια, είτε γίνονται με αεροπλάνο, είτε οδικά, συμβάλλουν στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και υποβαθμίζουν την ποιότητα του αέρα. Σε περιοχές όπου ο τουρισμός είναι κυρίαρχη δραστηριότητα, το περιβάλλον υπόκειται επίσης σε έντονες πιέσεις. Η ανάπτυξη τουριστικών καταλυμάτων προκαλεί υποβάθμιση του εδάφους που οφείλεται στην αυξημένη αστικοποίηση και οδηγεί σε αύξηση των πιέσεων στους φυσικούς πόρους (Cvelbar et al., 2016).

Σε μια σημαντική έρευνα, ο Gossling (2002) αναλύοντας πέντε κύριες πτυχές της αλλαγής του περιβάλλοντος που σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι περιβαλλοντικές συνέπειες των ταξιδιών είναι σημαντικές,

ιδίως αν εξεταστούν από την οπτική της κατά κεφαλήν επιβάρυνσης, καθώς ο πληθυσμός από αναπτυσσόμενες χώρες μπορεί να υποφέρει περισσότερο από αυτές τις αρνητικές συνέπειες. Σε μια παρόμοια έρευνα, οι Gossling & Peeters (2015) προσφέρουν μια νέα προοπτική για τη συνολική παγκόσμια χρήση πόρων του τουρισμού, αποδεικνύοντας ότι κατά τις επόμενες τέσσερις δεκαετίες, η συνολική κατανάλωση πόρων μπορεί να αυξηθεί μεταξύ 92% (νερό) και 189% (χρήση γης), που απαιτεί επείγουσα εφαρμογή πιο βιώσιμων μορφών τουρισμού.

Σε άλλη έρευνα, ο Kozic (2019) αναφέρεται σε μια άλλη αρνητική επίδραση της τουριστικής ανάπτυξης, στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Στην έρευνά του που βασίστηκε σε δύο ομάδες κροατικών πόλεων και δήμων, έδειξε ότι η ανάπτυξη του τουρισμού οδηγεί στην επιδείνωση του ανθρώπινου κεφαλαίου.

Από την άλλη πλευρά, η τουριστική πίεση έχει διαφορετικούς τρόπους εκδήλωσης, αλλά τα προβλήματα είναι παρόμοια, καθώς σχετίζονται με τους κατοίκους και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται η ποιότητα ζωής, τα διαφορετικά επίπεδα ποιότητας της τουριστικής εμπειρίας και τις υπερφορτωμένες υποδομές, αλλά και αρνητικές επιπτώσεις στη φύση, τον πολιτισμό και τις τοπικές παραδόσεις. Ανεξάρτητα από το μέγεθος ή την παρουσία όλων αυτών των αρνητικών επιπτώσεων, η άμεση ευθύνη ανήκει στις τοπικές αρχές, οι οποίες πρέπει να επιλέξουν τις καλύτερες δυνατές λύσεις. Επί του παρόντος, η τουριστική πίεση είναι κάτι περισσότερο από ένα ευαίσθητο ζήτημα, μερικές φορές δύσκολο να εκτιμηθεί και να προβλεφθεί. Βασικά, η μόνη πραγματική διάγνωση είναι αυτή που βασίζεται σε συγκεκριμένους δείκτες, όπως είναι για παράδειγμα, οι αφίξεις τουριστών, ο αριθμός των κατοίκων, η εποχικότητα και η ρύπανση (Mahadevan et al., 2017).

Τα πιο συναφή και σημαντικά ζητήματα που προσδιορίζονται επί του παρόντος καθορίζονται μέσω των μακροπρόθεσμων στρατηγικών στόχων. Επιπλέον, προσδιορίζεται η έννοια των βασικών «κρίσιμων προβλημάτων» της κλιματικής αλλαγής, της υποβάθμισης των προορισμών και της διαταραχής της ζωής στη φύση, στοιχεία που καθορίζουν τις μελλοντικές δράσεις. Το WTTC προτείνει μια λίστα βασικών προκλήσεων και κρίσιμων θεμάτων βιωσιμότητας που επηρεάζουν τη μελλοντική ανάπτυξη του τουρισμού και των ταξιδιών. Έτσι, εντοπίστηκαν 43 προβλήματα σε 8 διαφορετικά θέματα, τα οποία επιγραμματικά, είναι τα εξής (World Travel & Tourism Council, 2017):

- Διατήρηση βιώσιμων προορισμών σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο
- Ταξίδια, τουρισμός και περιβαλλοντικές επιπτώσεις
- Ταξίδια, τουρισμός και υγεία
- Ταξίδια, τουρισμός και ανθρώπινα δικαιώματα
- Ταξίδια, τουρισμός και ασφάλεια σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο
- Υπεύθυνες επιχειρηματικές πρακτικές και ηγεσία
- Καινοτομία στα ταξίδια και τον τουρισμό

2.6. Τουρισμός και ποιότητα ζωής

Η ποιότητα ζωής έχει γίνει θέμα ενδιαφέροντος για την τουριστική βιβλιογραφία τις τελευταίες δύο δεκαετίες, με αποτέλεσμα να γίνονται έντονες συζητήσεις στην κοινωνική επιστημονική βιβλιογραφία τα τελευταία χρόνια. Πολλοί μελετητές έχουν διερευνήσει τη συμβολή του τουρισμού εν γένει σε διάφορες πτυχές της Ποιότητας ζωής τόσο των τουριστών όσο και των κατοίκων. Η συντριπτική πλειονότητα των μελετών δείχνει ότι οι εμπειρίες των τουριστών και οι τουριστικές δραστηριότητες τείνουν να συμβάλλουν θετικά σε μια ποικιλία τομέων ζωής όπως η οικογενειακή ζωή, η κοινωνική ζωή, η ψυχαγωγική ζωή ή η πολιτιστική ζωή.

Έτσι, σημειώνεται στην έρευνα των Paramati & Roca (2019), η οποία υπογραμμίζει τις επιπτώσεις της τουριστικής αύξησης στις τιμές των κατοικιών σε 20 χώρες του ΟΟΣΑ. Οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο τουρισμός επηρεάζει άμεσα την τιμή των σπιτιών, αλλάζοντας έτσι την ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Επιπλέον, υπάρχει μια άλλη κατηγορία μελετών σχετικά με τις σχέσεις μεταξύ του τουρισμού και της ποιότητας ζωής, που καταδεικνύουν την ύπαρξη ασαφών αποτελεσμάτων, τη λήψη αντιφατικών συμπερασμάτων, ή διαφορετικών, κατά

περίπτωση. Η διεξαγωγή δύο παράλληλων ερευνών σε δύο διαφορετικές χώρες (Ισπανία και Ιταλία), των Meleddu et al. (2015) έδειξε ότι η σχέση μεταξύ της παρουσίας των τουριστών και της ποιότητας ζωής των αντιλήψεων των κατοίκων είναι διαφορετική. Σε περιοχές της Ισπανίας, οι κάτοικοι έχουν δείξει σημάδια μείωσης της ποιότητας της ζωής τους, ενώ αντίθετα, οι κάτοικοι στους ιταλικούς προορισμούς βιώνουν διαφορετικά τον τουρισμό, δημιουργώντας έτσι διαφορετικές στάσεις των κατοίκων απέναντι στους τουρίστες.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί η άποψη που υιοθέτησαν αρκετοί συγγραφείς σύμφωνα με τους οποίους, οι αντιλήψεις των κατοίκων των τουριστικών προορισμών σχετικά με τις τοπικές επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής, είναι διαφορετικές, ανάλογα με τα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης, αλλά και σύμφωνα με τον κύκλο ζωής στον οποίο βρίσκονται οι τουριστικοί προορισμοί (Bakker & Messerli, 2016).

Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ ποιότητας ζωής και βιώσιμης απόδοσης, υπάρχει ένας περιορισμένος αριθμός ερευνών που ασχολούνται με αυτό το θέμα. Ένα από τα σχετικά συμπεράσματα που συνάγονται από αυτήν την έρευνα είναι ότι η βιωσιμότητα πρέπει να βασίζεται στην κοινωνική συνοχή, λόγω της δυσκολίας ενσωμάτωσης των πολυάριθμων αναγκών των πολιτών και των απαιτήσεων διαφορετικών πολιτισμών, επιτρέποντας σε όλους τους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες και να απολαύσουν καλύτερη ποιότητα ζωής, χωρίς να διακυβεύεται η ποιότητα ζωής των μελλοντικών γενεών (Mella & Gazzola, 2015).

2.7. Τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη

Επιπλέον, δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς και μια σειρά ερευνών που πραγματοποιήθηκαν μελετώντας τις σχέσεις μεταξύ της τουριστικής ανάπτυξης, της ποιότητας ζωής και της βιώσιμης απόδοσης, οι οποίες έχουν καταλήξει σε μικτά συμπεράσματα, χωρίς να είναι σε θέση να υποστηρίξουν αποφασιστικά τη θετική ή την αρνητική πλευρά των παρατηρούμενων επιπτώσεων.

Έτσι, οι Taizeng et al. (2019) διεξήγαγαν μελέτη σε 8 χώρες της Μεσογείου σχετικά με το επίπεδο εισοδήματος σε τουριστικούς προορισμούς μιας χώρας και τις οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, και τα αποτελέσματα έδειξαν την ύπαρξη θετικών και αρνητικών επιπτώσεων στην οικονομική ανάπτυξη. Η έρευνα που διενεργήθηκε από τους De Vita & Kyaw (2016) ανέλυσε τον αντίκτυπο του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης στη σχέση τουρισμού-ανάπτυξης, με βάση μια ομάδα 129 χωρών για πάνω από 20 χρόνια. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η θετική επίδραση της ανάπτυξης του τουρισμού είναι σημαντική μόνο για τις χώρες μεσαίου και υψηλού εισοδήματος, ενώ για τα χαμηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης, ο τουρισμός δεν έχει καμία συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη.

2.8. Η μέτρηση της επίδρασης του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη

Στην παρούσα παράγραφο παρατίθενται οι πλέον συνηθισμένες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στην επιστημονική βιβλιογραφία προκειμένου να μετρηθεί η επίδραση του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη

2.8.1 Μοντέλο εισροών-εκροών

Μία από τις σημαντικές μελέτες, που χρησιμοποίησε το μοντέλο εισροών-εκροών για την εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού πραγματοποιήθηκε από τον Harmston (1969), ο οποίος χρησιμοποίησε τον πίνακα εισροών-εκροών του 1963. Ο πρωταρχικός στόχος της μελέτης ήταν ο προσδιορισμός της οικονομικής σημασίας των δευτερογενών επιπτώσεων (έμμεσες και συνεπαγόμενες επιπτώσεις) των δαπανών που πραγματοποίησε ο τουρίστας στην οικονομία της πολιτείας του Μιζούρι για το έτος 1967.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η έμμεση επίδραση της επιχειρηματικής και βιομηχανικής δραστηριότητας που δημιουργήθηκε ανά δολάριο τουριστικών δαπανών ήταν 23,22 σεντ, ενώ η επαγόμενη επίδραση ήταν 76,39 σεντ. Αυτό δείχνει ότι το επαγόμενο αποτέλεσμα ήταν πάνω από τρεις φορές το μέγεθος του έμμεσου αποτελέσματος. Η σημασία της μέτρησης του επαγόμενου αντίκτυπου υπογραμμίστηκε από τον συγγραφέα καθώς η επαγόμενη επίδραση παρήγαγε σημαντικό μέρος του δευτερεύοντος αντίκτυπου. Το συνολικό χρηματικό ποσό που δημιουργήθηκε από τη δευτερογενή επίδραση των τουριστικών δαπανών ανήλθε σε 562.312.000 \$, στα οποία το επαγόμενο αποτέλεσμα αντιπροσώπευε σχεδόν το 77%.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της επόμενης μελέτης που πραγματοποιήθηκε από τους Archer & Owen (1971) ήταν να εκτιμηθεί ο τουριστικός πολλαπλασιαστής περιφερειακού εισοδήματος. Στην πραγματικότητα, αυτή είναι η πρώτη μελέτη που προσπάθησε να εκτιμήσει τους πολλαπλασιαστές του τουρισμού. Το μοντέλο εισροών-εκροών χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση διαφόρων πολλαπλασιαστών εισοδήματος του τουρισμού λαμβάνοντας υπόψη τους τύπους τουριστικών τομέων καθώς και διαφορετικές κατηγορίες τουριστών.

Οι Archer & Owen (1971) υποστήριζαν ότι τα περιφερειακά οικονομικά οφέλη που προέρχονται από διαφορετικές κατηγορίες τουριστών ποικίλλουν λόγω των διαφορών στα στοιχεία διαρροής. Αυτό το μοντέλο επέτρεψε τις περιφερειακές διαρροές με δύο τρόπους:

- (1) όταν οι τοπικές επιχειρήσεις αγοράζουν αγαθά εκτός της περιοχής. και
- (2) όταν οι καταναλωτές ξοδεύουν χρήματα εκτός της περιοχής. Αυτό το μοντέλο εφαρμόστηκε στην επαρχία Anglesey στη Βόρεια Ουαλία.

Οι πολλαπλασιαστές εισοδήματος εκτιμήθηκαν ως (1) 0,25 για τους επισκέπτες που διέμεναν σε ξενοδοχεία και ξενώνες, ως (2) 0,14 για όσους διέμεναν σε τροχόσπιτα, ως (3) και (4) 0,35 για τους επισκέπτες του κάμπινγκ.

Το τουριστικό περιφερειακό πολλαπλασιαστικό μοντέλο για την εξέταση της οικονομικής επίδρασης του τουρισμού αναπτύχθηκε για πρώτη φορά από τους Archer και Owen (1971). Στις μελέτες που ακολούθησαν, το βασικό μοντέλο εισροών-εκροών, ήταν το θεμέλιο για την παραγωγή τομεακών πολλαπλασιαστών. Οι

διαφοροποιημένοι τουριστικοί πολλαπλασιαστές εκτιμήθηκαν χρησιμοποιώντας το μοντέλο για να εκτιμηθεί η συμβολή της τουριστικής βιομηχανίας σε επίπεδο πολιτείας, περιφέρειας ή χώρας.

2.8.2 Πίνακας κοινωνικής λογιστικής (Social accounting matrix, SAM)

Αρκετοί ερευνητικοί τομείς έχουν χρησιμοποιήσει τον πίνακα κοινωνικής λογιστικής (SAM) για τον ποσοτικό προσδιορισμό των οικονομικών επιπτώσεων, όπως τα οικολογικά οικονομικά, τα αγροτικά οικονομικά, τα οικονομικά μοντέλα, τα οικονομικά της ανάπτυξης και ο τουρισμός.

Ο West (1993) χρησιμοποίησε έναν συνδυασμό πινάκων κοινωνικής λογιστικής με οικονομετρική ανάλυση για τη μέτρηση της σημασίας του τουρισμού στην οικονομία της Πολιτείας του Queensland της Αυστραλίας. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι υπήρχαν σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού τόσο στο ακαθάριστο κρατικό προϊόν όσο και στην απασχόληση. Ο τουρισμός στο Κουίνσλαντ εκτιμάται ότι θα παράγει 2,1 δισεκατομμύρια δολάρια του ακαθάριστου κρατικού προϊόντος, επιπλέον των 3 δισεκατομμυρίων δολαρίων αρχικών δαπανών που πραγματοποίησαν οι τουρίστες.

Υπολογίστηκε ότι 80.000 θέσεις εργασίας σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό την περίοδο 1990-1991. Ο συγγραφέας προσομοίωσε την αύξηση 15% των διεθνών τουριστών και την αύξηση 2,5% των εγχώριων τουριστών με τη δυνατότητα αύξησης του Ακαθάριστου Κρατικού Προϊόντος σε 5,6 δισεκατομμύρια δολάρια και 235.000 θέσεις απασχόλησης το 2000-2001. Ο τομέας της ψυχαγωγίας, ακολουθούμενος από τους τομείς του εμπορίου, της μεταποίησης και των μεταφορών αναγνωρίστηκαν ως οι κύριοι πάροχοι απασχόλησης. Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι περισσότερες επενδύσεις για τη βελτίωση της υποδομής θα παράσχουν πρόσθετα ερεθίσματα στην οικονομία.

Ο Wagner (1997) υπολόγισε τον οικονομικό αντίκτυπο του τουρισμού στην Guaraquecaba, στη βορειοανατολική πολιτεία Parana της Βραζιλίας χρησιμοποιώντας

SAM. Το εύρημα της μελέτης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο οικονομικός αντίκτυπος των τουριστικών δαπανών ήταν μικρός λόγω των υψηλών διαρροών στις εισαγωγές, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις εισήγαγαν τις περισσότερες από τις εισροές τους για να ικανοποιήσουν τις τουριστικές απαιτήσεις. Η μέση δαπάνη ενός τουρίστα ήταν 15,12 \$ την ημέρα. Η μελέτη ισχυρίστηκε ότι η επίσημη προσπάθεια των υπαλλήλων για την απόκτηση ενός ελάχιστου μισθού απαιτούσε 214 τουρίστες ανά ημέρα. Περίπου 7.500 (\pm 2.500) αφίξεις επισκεπτών εκτιμήθηκε ότι δημιουργούν 244.575\$ επιπλέον αξία, 32 θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης και συνολικό μισθό 19.425\$.

2.8.3 Υπολογιζόμενο μοντέλο γενικής ισορροπίας (Computable general equilibrium model, CGE)

Οι ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει υπολογιστικά μοντέλα γενικής ισορροπίας (CGE) σε μελέτες επιπτώσεων στον τουρισμό με βάση τη διαθεσιμότητα δεδομένων από διαφορετικές χώρες, όπως η Χαβάη, οι ΗΠΑ, η Ισπανία, η Αυστραλία και ορισμένες άλλες χώρες.

Οι Adams & Parmenter (1995) ανέλυσαν τον οικονομικό αντίκτυπο του τουρισμού στην Αυστραλία προσομοιώνοντας μια αύξηση 10% του τουρισμού χρησιμοποιώντας το υπολογιστικό μοντέλο γενικής ισορροπίας για 117 τομείς της αυστραλιανής οικονομίας. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι η αύξηση του τουρισμού κατά 10% θα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, την αύξηση των εισαγωγών και τη μείωση της παραγωγής των παραδοσιακών εξαγωγικών τομέων και τη μείωση του ισοζυγίου στο εμπόριο. Οι συγγραφείς δήλωσαν ότι η επέκταση του τουρισμού στο Queensland State θα είχε αρνητικό αντίκτυπο από τον διεθνή τουρισμό. Επιπλέον, η μελέτη πρότεινε ότι η οικονομία της Πολιτείας του Κουίνσλαντ θα πρέπει να εξαρτάται από τον παραδοσιακό εξαγωγικό τομέα που παρουσίασε πτωτική τάση λόγω της επέκτασης του διεθνούς τουρισμού.

Μια μελέτη των Zhou, Yanagida, Chakravorty και Leung (1997) εκτιμούσε τον αντίκτυπο των δαπανών των επισκεπτών στην οικονομία της Χαβάης από την μείωση κατά 10% των τουριστικών δαπανών. Η μελέτη συνέκρινε τα αποτελέσματα που προέκυψαν από το εν λόγω μοντέλο και το μοντέλο εισροών- εκροών. Τόνισαν ότι η διανομή ενός προϊόντος ενός κλάδου θα εντοπιστεί μέσω του πλαισίου μοντελοποίησης εισροών-εξόδων χρησιμοποιώντας ένα σύστημα γραμμικών εξισώσεων, ενώ το υπολογιστικό μοντέλο γενικής ισορροπίας (CGE) αντιπροσώπευε τομεακές σύνθετες αλληλεξαρτήσεις χωρίς περιορισμούς από την υπόθεση της γραμμικότητας, η οποία επέτρεπε την κατανομή πόρων.

Οι πίνακες κοινωνικής λογιστικής (SAM) χρησιμοποιήθηκαν ως οι πρωταρχικές απαιτήσεις δεδομένων για την κατασκευή του υπολογιστικού μοντέλου γενικής ισορροπίας. Οι συγγραφείς ανέφεραν ότι τα ευρήματα που βασίστηκαν στο μοντέλο εισροών-εκροών ήταν παρόμοια σε μέγεθος με αυτά των αποτελεσμάτων του μοντέλου της γενικής ισορροπίας, ωστόσο, ήταν γενικά υψηλότερα για υποθετική μείωση κατά 10% στις τουριστικές δαπάνες. Η μελέτη τους διαπίστωσε ότι οι τομείς που σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό αντιπροσωπεύουν στατιστικά τις μεγαλύτερες επιπτώσεις όσον αφορά την οικονομική απώλεια. Οι μειώσεις εκροών στο μοντέλο εισροών-εκροών βρέθηκε να είναι μεγαλύτερες από το υπολογιστικό μοντέλο γενικής ισορροπίας, επειδή το τελευταίο μοντέλο επέτρεπε την ανακατανομή των πόρων. Η μελέτη κατέδειξε ότι το υπολογιστικό μοντέλο γενικής ισορροπίας θα αντιπροσωπεύει την επίδραση των τιμών και τη διακύμανση της παραγωγής που είχε θετική σχέση με τις εγχώριες τιμές.

Ο Blake (2000) υπολόγισε την επίδραση της επέκτασης του τουρισμού στην Ισπανία κατά 10% χρησιμοποιώντας το μοντέλο CGE. Ο συγγραφέας εκτίμησε ότι μια αύξηση 10% στον τουρισμό θα είχε ως αποτέλεσμα αύξηση 0,05% του ΑΕΠ, 0,61% αύξηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και ελαφρά αύξηση της κατανάλωσης των νοικοκυριών, των επενδύσεων και του εγχώριου τουρισμού. Ο συγγραφέας διαπίστωσε ότι το όφελος που έλαβε από την αύξηση του τουρισμού κατά 10% θα αντισταθμίσει την αύξηση των εισαγωγών και τη μείωση της αξίας των άλλων εξαγωγών.

2.8.4 Κεϋνσιανό πολλαπλασιαστικό μοντέλο

Το κεϋνσιανό μοντέλο χρησιμοποιήθηκε από αρκετές μελέτες αν και η έκδοση των πολλαπλασιαστών που προήλθαν από αυτό το μοντέλο δεν έλαβε υπόψη διαρροές από την οικονομία. Οι μελέτες που χρησιμοποίησαν το κεϋνσιανό μοντέλο ήταν περιορισμένες σε αριθμό σε σύγκριση με την ανάλυση εισροών-εκροών.

Οι Eriksen & Ahmt (1999) χρησιμοποίησαν ένα Κεϋνσιανό μοντέλο πολλαπλασιαστή εισοδήματος σε ένα πλαίσιο εσόδων-εξόδων για την εκτίμηση των περιφερειακών τουριστικών επιπτώσεων για καθεμία από τις 16 κομητείες της Δανίας. Αξιολογήθηκαν διάφορες τουριστικές πολιτικές όσον αφορά την απασχόληση, το ΑΕΠ και το σχέδιο δαπανών των τουριστών. Η μέτρηση του αντίκτυπου του τουρισμού πραγματοποιήθηκε με έρευνες για τις τουριστικές δαπάνες.

Οι συγγραφείς διαπίστωσαν ότι οι ξένοι τουρίστες δημιούργησαν περίπου πάνω από 47.000 θέσεις εργασίας, οι οποίες αποτελούσαν το ήμισυ της απασχόλησης που προήλθε από έναν μονοήμερο τουρισμό. Η μελέτη εκτίμησε επίσης τον οικονομικό αντίκτυπο του εγχώριου τουρισμού λαμβάνοντας υπόψη τον ξένο και τον εγχώριο τουρισμό ως υποκατάστατα ο ένας του άλλου και ως μη υποκατάστατα. Όταν ο τουρισμός στο εξωτερικό και ο εγχώριος τουρισμός θεωρούνται υποκατάστατα, ο οικονομικός αντίκτυπος των τουριστών δημιούργησε 61.652 θέσεις εργασίας, όπου οι ξένοι τουρίστες δημιούργησαν 47.271 θέσεις εργασίας και οι εγχώριοι τουρίστες 14.381 θέσεις εργασίας.

Οι Vaughan et al. (2000) ανέλυσαν τον οικονομικό αντίκτυπο του «αγροτουριστικού» και «μη αγροτουριστικού» τουρισμού στο Exmoor National Park του Ηνωμένου Βασιλείου, χρησιμοποιώντας αναλογική πολλαπλασιαστική ανάλυση που ήταν ένας συνδυασμός εισροών-εκροών και του παραδοσιακού κεϋνσιανού μοντέλου. Πραγματοποιήθηκαν τρεις έρευνες για τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων, τις δαπάνες επισκεπτών και τις δαπάνες κατοίκων στην περιοχή μελέτης. Αξιολογήθηκαν οι τουριστικές επιπτώσεις

στη δημιουργία παραγωγής, στο εισόδημα, στην απασχόληση και στην κατανομή τους μεταξύ διαφόρων τομέων της οικονομίας.

2.8.5 Δορυφόρος Λογαριασμός Τουρισμού (Tourism satellite account, TSA)

Τα τελευταία χρόνια, αρκετοί ερευνητές χρησιμοποίησαν το μοντέλο Δορυφόρου Λογαριασμού Τουρισμού (TSA) για την εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού. Από αυτές τις μελέτες, οι Blake et al. (2001), αντιμετώπισαν τα ζητήματα που σχετίζονται με το μοντέλο TSA που θεωρήθηκε ως επέκταση του μοντέλου εισροών-εκροών. Ο Ahlert (2008) χρησιμοποίησε τα αποτελέσματα του TSA για να αναλύσει τη σημασία του αυξημένου εισερχόμενου τουρισμού στη γερμανική οικονομία στο ΑΕΠ, την απασχόληση και τη δημιουργία φορολογικών εσόδων. Η μελέτη επιβεβαίωσε ότι οι επιλογές για την εκτίμηση του οικονομικού αντίκτυπου προσφέρθηκαν στο πλαίσιο μακροοικονομικής ανάλυσης βάσει μοντέλου όπου οι δομικές πληροφορίες θα μπορούσαν να ληφθούν από το πλαίσιο του μοντέλου Δορυφόρου Λογαριασμού Τουρισμού.

Το TSA έχει τη δυνατότητα να εμφανίζει μέγιστες συνδέσεις με μοντέλα εισροών-εκροών, καθώς και να αντιπροσωπεύει αποτελέσματα που προέρχονται από εγγραφές για συγκεκριμένα προϊόντα. Η μελέτη έδωσε έμφαση στη διαμόρφωση και τη χρήση δυναμικών μακροοικονομικών δομικών μοντέλων μαζί με την προσέγγιση εισροών-εκροών, χωρίς προβλήματα. Ορισμένα αποτελέσματα προσομοίωσης ελήφθησαν χρησιμοποιώντας το μοντέλο INFORGE για τον προσδιορισμό των συνολικών επιπτώσεων του εισερχόμενου τουρισμού στη δημιουργία ΑΕΠ / εισοδήματος, απασχόλησης και φορολογικών εσόδων.

Οι μελέτες που αξιολόγησαν τη συμβολή του τουρισμού μέσω της ανάλυσης των οικονομικών επιπτώσεων αυξάνονται με την πάροδο των ετών που ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1960. Η βιβλιογραφία εξελίσσεται ως συνέπεια του ότι οι κυβερνήσεις υπογράμμισαν τη σημασία της ανάπτυξης της οικονομίας μέσω της ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας καθώς ο τουρισμός εισάγει κέρδη σε συνάλλαγμα, βοηθά

στην εξάλειψη της ανισότητας του ισοζυγίου πληρωμών, δημιουργεί εισόδημα για τα νοικοκυριά και υποστηρίζει τη δημιουργία απασχόλησης.

2.9 Συνολική αποτίμηση της σχέσης τουρισμού και οικονομικής ανάπτυξης

Τα θεωρητικά μοντέλα που θεωρούν μια αιτιώδη σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και του τουρισμού είναι ένα πρόσφατο φαινόμενο, το οποίο έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους ερευνητές, όπως σημειώθηκε στην προηγούμενη παράγραφο.

Σύμφωνα με την έρευνα των Nuno et al. (2013), οι οποίοι στοχεύουν σε μια μετά-ανάλυση αυτών των ερευνών, μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι ο τουρισμός συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη επιβεβαιώνοντας την αρχική υπόθεση και υποδηλώνοντας ότι οι οικονομικές προσπάθειες για την προώθηση του τουρισμού θα έχουν θετική επίδραση στη συνολική οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Παρ'όλα αυτά, το μέγεθος της επίδρασης βρέθηκε να ποικίλλει σύμφωνα με τη μεθοδολογική διαδικασία που χρησιμοποιήθηκε στις αρχικές μελέτες.

Γενικά, διαπιστώνεται ότι η αξία των παραγόμενων αποτελεσμάτων επηρεάζεται από μια σειρά χαρακτηριστικών που χρησιμοποιούνται στις εκτιμήσεις που πραγματοποιήθηκαν. Συμπεραίνεται ότι καθώς ένα μοντέλο γίνεται πιο ειδικό, η αξία της ελαστικότητας (παραγωγικότητα σε σχέση με τον τουρισμό) τείνει να μειώνεται. Έτσι, η συμπερίληψη επεξηγηματικών μεταβλητών για την οικονομική ανάπτυξη, εκτός από εκείνη του τουρισμού, τείνει να μειώσει την αξία της ελαστικότητας. .

Επίσης, όταν λαμβάνονται υπόψη οι χρονικές μεταβλητές και οι οργανικές μεταβλητές, η τιμή της ελαστικότητας τείνει να μειώνεται. Οι εκτιμήσεις εξαρτώνται επίσης από την μεταβλητή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του τουρισμού. Όταν η μεταβλητή είναι το εισόδημα των τουριστών, η ελαστικότητα είναι μεγαλύτερη από ό, τι όταν χρησιμοποιείται ο αριθμός των αφίξεων (Nuno et al., 2013).

Θεωρείται σημαντικό ότι η μελλοντική έρευνα θα πρέπει να περιλαμβάνει οικονομικές επεξηγηματικές μεταβλητές στις εκτιμήσεις που πραγματοποιούνται και ότι οι λειτουργίες που πρέπει να εκτιμηθούν, συμπεριλαμβανομένων των χρονικών μεταβλητών, πρέπει να προσδιοριστούν επαρκώς. Επίσης, μπορεί να είναι σκόπιμο οι εκτιμήσεις να χρησιμοποιούν και τις δύο μεταβλητές του τουρισμού, δηλαδή τόσο τις αφίξεις, όσο και τα εισοδήματα των τουριστών για να επιτρέψουν να προσδιοριστεί μια σειρά τιμών για την επίδραση του τουρισμού στο ΑΕΠ. Εάν τα διαθέσιμα δεδομένα δεν επαρκούν για τον υπολογισμό αυτών των μεταβλητών, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλες μεταβλητές παρόμοιου μεγέθους. Για παράδειγμα, τα υποτιμήματα του ισοζυγίου πληρωμών που σχετίζονται με τον τουρισμό είναι μια εναλλακτική λύση για το μέγεθος του εισοδήματος των τουριστών (Nuno et al.,2013).

3. Ο τουρισμός στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια

3.1. Στοιχεία για τον ελληνικό τουρισμό

Η Ελλάδα αποτελεί έναν ιδιαίτερα προσφιλή προορισμό, καθώς διαθέτει μια πληθώρα στοιχείων που την κάνουν περιζήτητη. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί, το μήκος της ακτογραμμής της είναι εξαπλάσιο σε σχέση με τον μέσο ευρωπαϊκό όρο, όταν διαθέτει πενταπλάσιο αριθμό παραλιών με μπλε σημαίες. Αυτά τα χαρακτηριστικά, παράλληλα με την μεγαλύτερη ηλιοφάνεια ανά ημέρα, αλλά και την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, καθιστούν την Ελλάδα έναν δημοφιλή τουριστικό προορισμό.

Πίνακας 2. Στοιχεία της ελληνικής πραγματικότητας

	Ελλάδα	ΕΕ-28 Μέσος όρος
<i>Μήκος ακτογραμμής σε χιλιόμετρα</i>	13.676	2.357
<i>Παραλίες με μπλε σημαίες</i>	393	80
<i>Ώρες ηλιοφάνειας (ημερήσιος μέσος όρος)</i>	7,6	5,5
<i>Αριθμός μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς UNESCO</i>	18	14

Πηγή: Pwc, 2019.

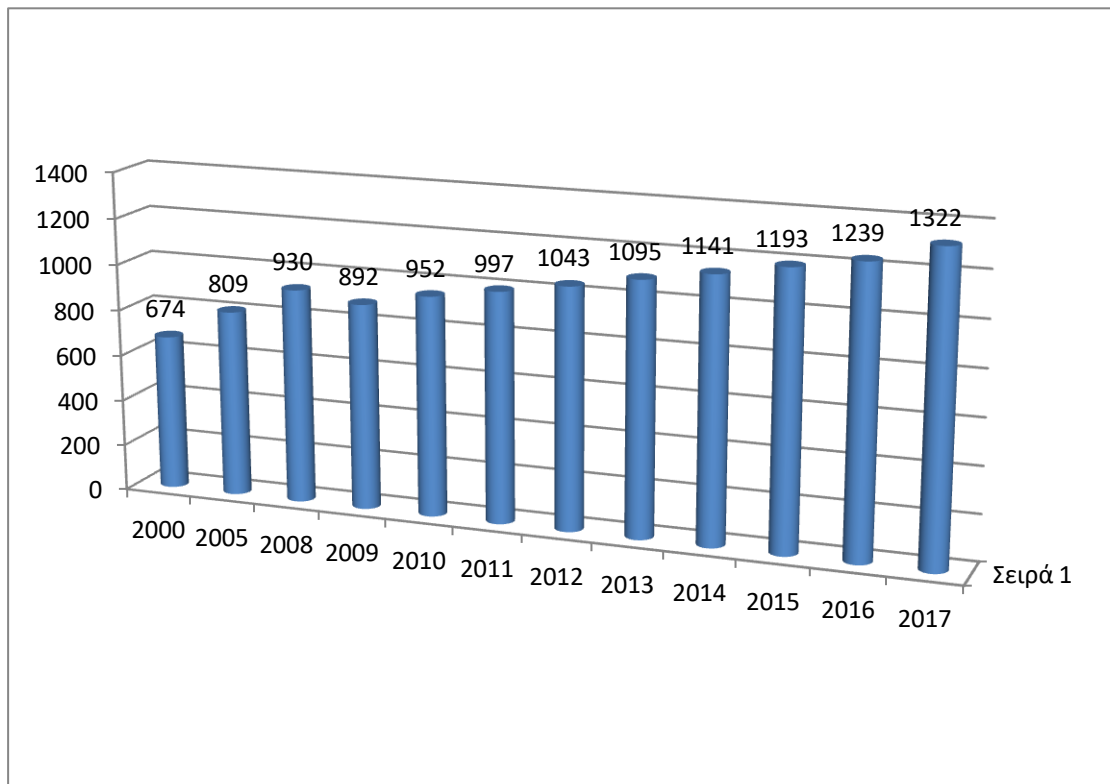
Το 2016, ο εισερχόμενος τουρισμός στην Ελλάδα παρουσίασε αύξηση των αφίξεων, η οποία προσδιορίζεται στο 5,1% αν δεν υπολογιστούν οι επισκέπτες της κρουαζιέρας. Το αντίστοιχο ποσοστό αυξάνει και προσεγγίζει το 7,5% αν υπολογιστούν και οι επισκέπτες κρουαζιέρας.

Την ίδια στιγμή σημειώθηκε πτώση των εσόδων κατά -6,8% και -6,0%, αντίστοιχα. Η μείωση των εσόδων μπορεί να αποδοθεί στην πανευρωπαϊκή τάση μείωσης των μέσων δαπανών από τους τουρίστες, τη μικρότερη διάρκεια διαμονής στη χώρα μας και την εκτεταμένη χρήση προσφορών της τελευταίας στιγμής από τις επιχειρήσεις, ως αντιστάθμισμα, της καθυστερημένης εισόδου στην αγορά λόγω προβλημάτων με τις ροές προσφύγων και μετανάστευσης, ειδικά κατά το πρώτο εξάμηνο του 2016 (SETE, 2017).

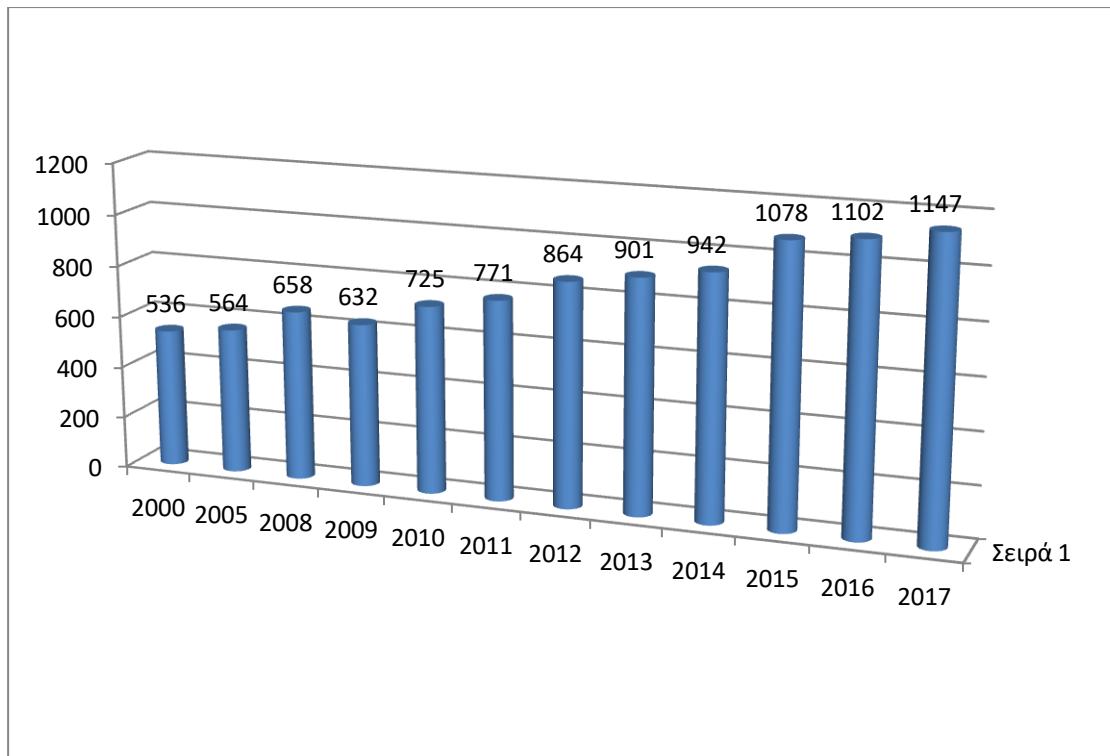
Έτσι, το 2016 υπήρχαν 24,8 εκατομμύρια αφίξεις εκτός των επιβατών κρουαζιέρας και 28,1 εκατομμύρια αφίξεις συμπεριλαμβανομένων των επιβατών κρουαζιέρας, με τα συνολικά έσοδα να διαμορφώνονται στα 12,75 δισεκατομμύρια ευρώ και 13,2 δισεκατομμύρια ευρώ, αντίστοιχα. Παρά τη μείωση των εσόδων από το εξωτερικό, η συνολική συμβολή του τουρισμού στην οικονομία παραμένει υψηλή, καθώς περίπου το 10% του ΑΕΠ δημιουργείται απευθείας από τον τουρισμό και ο συνολικός αντίκτυπος (άμεσος, έμμεσος και επαγόμενος) είναι περίπου 25%. Επιπλέον, ο τουρισμός καλύπτει το 80% του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών και συνεισφέρει πάνω από το 50% του ΑΕΠ τριών νησιωτικών περιφερειών που είναι η Κρήτη, τα νησιά του Ιόνιου και η περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου (SETE, 2017).

Τα στοιχεία του ελληνικού τουρισμού δείχνουν μια ήπια αύξηση για το 2017 που διαμορφώνει τις εισερχόμενες αφίξεις στα 26,0 εκατομμύρια, έναντι 24,8 εκατομμυρίων το 2016. Συμπεριλαμβανομένων των αφίξεων κρουαζιέρας, οι οποίες υπολογίζονται στο -20% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος λόγω της γεωπολιτικής αβεβαιότητας στη ΝΑ Μεσόγειο, οι συνολικές αφίξεις υπερβαίνουν τα 28,5 εκατομμύρια..

Εξάλλου, στα διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζεται η διαρκής αυξητική τάση τόσο των αφίξεων στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, όσο και η τάση αύξησης των δαπανών των τουριστών αυτών και ως εκ τούτου, υπογραμμίζεται εμφατικά η σημασία του τουρισμού για την οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας.

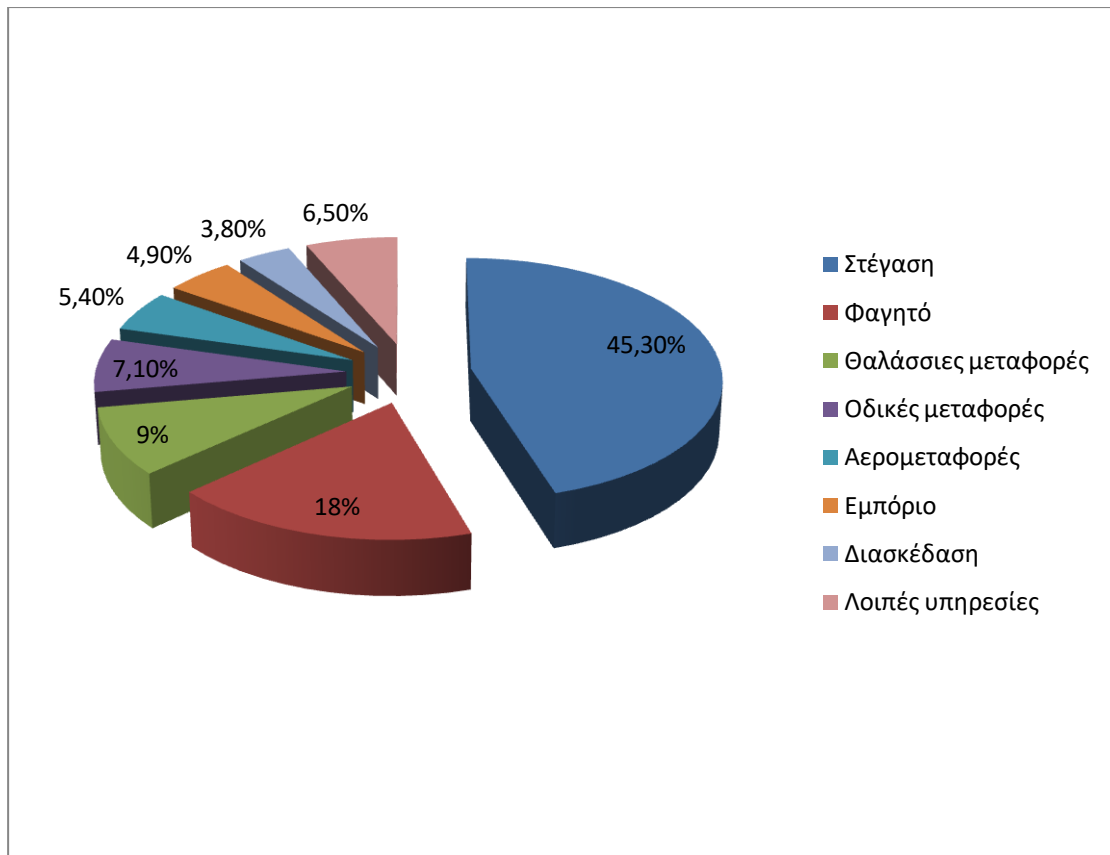

Διάγραμμα 2. Η διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των τουριστών στην Ελλάδα, από το 2000 μέχρι το 2017. Πηγή: Ρωσ, 2019.

Διάγραμμα 3. Η διαχρονική εξέλιξη των δαπανών των τουριστών στην Ελλάδα, από το 2000 μέχρι το 2017. Πηγή: Pwc, 2019.

Επιπλέον, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι τουρίστες δαπανούν τα χρήματά τους κατά την παρουσία τους στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο διάγραμμα που ακολουθεί, σχεδόν το 50% του εισοδήματος των τουριστών δαπανάται σε στέγαση, όταν το φαγητό αποτελεί το 18% του εισοδήματος. Ο τρίτος βασικός πυλώνας της τουριστικής κατανάλωσης στην Ελλάδα είναι οι μεταφορές, οι οποίες σωρευτικά αποτελούν το 22% των τουριστικών εξόδων.

Διάγραμμα 4. Η κατανομή των τουριστικών δαπανών στην Ελλάδα. Πηγή: Pwc, 2019.

Επιπλέον, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στις νέες μεθόδους τουρισμού, οι οποίες αντιπροσωπεύονται από δημοφιλείς πλατφόρμες ενοικίασης κατοικιών από τουρίστες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα, την πλατφόρμα AirBNB. Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία, οι περισσότερες ενοικιάσεις λαμβάνουν χώρα στην περιοχή των Αθηνών, με αυτήν της Θεσσαλονίκης να ακολουθεί, αν μετρήσει κανείς τις πόλεις.

Σε επίπεδο τουριστικών προορισμών, η Κρήτη παρουσιάζει την μεγαλύτερη συχνότητα σε κρατήσεις με αυτόν τον τρόπο και ακολουθούν, με μεγάλη, ωστόσο, διαφορά, η Κέρκυρα, η Σαντορίνη, η Μύκονος και άλλοι δημοφιλείς προορισμοί της Ελλάδας.

Πίνακας 3. Η δραστηριότητα της AirBNB στην Ελλάδα για το 2017.

Προορισμός	Ενεργές ενοικιάσεις	Μέση ημερήσια τιμή	Ποσοστό πληρότητας
Αθήνα	8,068	54	80%
Θεσσαλονίκη	1,641	40	65%
<i>Προορισμοί Prime Resort</i>			
Κρήτη	14,650	80	50%
Κέρκυρα	3,897	75	53%
Θήρα	3,039	220	76%
Μύκονος	2,738	277	50%
Ρόδος	2,312	89	52%
Κασσάνδρα	2,187	97	40%
Πάρος	2,085	111	36%
Ζάκυνθος	1,830	90	43%
Κεφαλονιά	1,649	90	53%
Νάξος & Μικρές Κυκλάδες	1,424	85	46%
Λευκάδα	1,374	117	46%
Σιθωνία	1,148	89	50%
Σύνολο	48,042	108	53%

Πηγή: Pwc, 2019.

3.2. Το επίπεδο ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουρισμού.

Στην προηγούμενη παράγραφο δόθηκαν ορισμένα στοιχεία σχετικά με τον ελληνικό τουρισμό. Η κριτική παράθεση στοιχείων θα συνεχιστεί και στο επόμενο κεφάλαιο, η οποία θα γίνεται σε σχέση με τον τουρισμό στην Κρήτη, που αποτελεί και το κεντρικό αντικείμενο έρευνας της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Ωστόσο, στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να δοθούν στοιχεία για το σύνολο του ελληνικού τουρισμού που συνδέονται κυρίως με την οικονομική ανάπτυξη. Σε αυτό το πλαίσιο, παρουσιάζεται στο επόμενο διάγραμμα η κατάσταση που επικρατεί στα ελληνικά ξενοδοχεία, αναφορικά με την ανταγωνιστικότητά τους, ενώ στην συνέχεια, παρουσιάζονται στοιχεία για την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού γενικά.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος που ακολουθεί, το οποίο απεικονίζει τα αποτελέσματα της έρευνας της pwc (2019) για τον ελληνικό τουρισμό, από τα 1.258 ξενοδοχεία που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας αυτής, καθώς είχαν έσοδα πάνω από 1 εκατομμύριο ευρώ, τα 589 ανήκαν στην κατηγορία “stars”, η οποία αποτελείται από οικονομικές μονάδες με βιωσιμότητα και κέρδη, τα 419 ανήκαν στην κατηγορία “grey”, η οποία αποτελείται από οικονομικές μονάδες με μέτρια οικονομικά μεγέθη και τέλος, 290 ξενοδοχεία ανήκαν στην κατηγορία “zombies” με χαμηλά έσοδα, αρνητική ή μηδενική κερδοφορία και μη βιώσιμο χρέος. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι υπάρχουν πολλές δυνατότητες βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος στην χώρα, καθώς πάνω από τις μισές ξενοδοχειακές μονάδες φαίνεται να έχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της οικονομικής τους απόδοσης.

Διάγραμμα 5. Η κατάταξη των ξενοδοχείων στην έρευνα της pwc. Πηγή: Pwc, 2019.

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει την θέση της Ελλάδας σε σχέση με τις χώρες της Μεσογείου, οι οποίες αποτελούν και βασικούς ανταγωνιστές της στην προσπάθεια προσέλκυσης τουριστών. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα αυτού, η Ελλάδα κατάφερε να ανέβει 7 θέσεις στον δείκτη ανταγωνιστικότητας μέσα στην διετία 2015- 2017, γεγονός που κρίνεται ως θετικό, ειδικά την στιγμή που άλλες χώρες όπως η Κροατία και η Κύπρος παρουσιάζουν τάσεις μείωσης της ανταγωνιστικότητάς τους.

Πίνακας 4. Η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας και των υπόλοιπων χωρών της Μεσογείου

Χώρα	Κατάταξη με βάση τον δείκτη TTCI 2017	Κατάταξη με βάση τον δείκτη TTCI 2015
Ισπανία	1	1
Γαλλία	2	2
Ιταλία	8	8
Πορτογαλία	14	15
Ελλάδα	24	31
Κροατία	32	33
Κύπρος	52	36
Μάλτα	36	40
Τουρκία	44	44
Τυνησία	87	79
Αίγυπτος	74	83

Πηγή: Pwc, 2019.

3.3. Η σημασία του χωροταξικού σχεδιασμού για τον τουρισμό

Άμεση συνέπεια των όσων προηγήθηκαν είναι η τόνωση της σημασίας του στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού, προκειμένου να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού. Ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Υπάρχει επιτακτική

ανάγκη για άμεση κατάρτιση ενός τέτοιου σχεδίου που να ανταποκρίνεται εγκαίρως σε συγκεκριμένες προκλήσεις με τις εξής διαστάσεις:

- καθορισμός στρατηγικών κατευθύνσεων και γενικών όρων για το είδος της τουριστικής ανάπτυξης με βάση την καθιέρωση της Ελλάδας ως διεθνούς ανταγωνιστικού τουριστικού προορισμού.
- σύνδεση των στόχων και των κατευθύνσεων με τον προγραμματισμό ανάπτυξης και με τα διαθέσιμα εργαλεία χρηματοδότησης.
- επίλυση - σε χωρικό επίπεδο και με αρμονικό τρόπο – των συγκρούσεων μεταξύ αναπτυξιακών πόλων και δυνάμεων, χρήσεων και δραστηριοτήτων, ξεπερνώντας τα μικροπολιτικά εμπόδια.
- αξιοποίηση της καινοτομίας και των πρόσφατων τάσεων σε διάφορους τομείς όπως η ψηφιακή διείσδυση, οι νέες τεχνολογίες πληροφοριών και προστασίας του περιβάλλοντος, έχοντας παράλληλα υπόψη τα σύγχρονα μοντέλα κατανάλωσης και τις ταχέως αναδυόμενες δημογραφικές ομάδες.
- προώθηση της δημιουργίας ενός ανταγωνιστικού και βιώσιμου τουριστικού προϊόντος σε διεθνές επίπεδο και όχι αποκλειστικά εντός εθνικών ορίων που έχουν από καιρό χάσει τη σημασία τους στην τουριστική αγορά.

Στην συνέχεια, λαμβάνει χώρα η κριτική παρουσίαση στατιστικών δεδομένων που αφορούν τόσο στην περιφέρεια της Κρήτης, όσο και στο σύνολο της Ελλάδας για τον τουρισμό, την τετραετία 2016- 2019.

4. Η επίδραση του τουρισμού της Κρήτης στην οικονομική της ανάπτυξη

Στο κεφάλαιο αυτό λαμβάνει χώρα η κριτική παρουσίαση στατιστικών δεδομένων που αφορούν στην περιφέρεια της Κρήτης για τα τελευταία έτη που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ. Αρχικά περιγράφονται τα οικονομικά μεγέθη για την περιφέρεια και στην συνέχεια του κεφαλαίου, γίνεται αναφορά στα στοιχεία που αφορούν στον τουρισμό

4.1. Τα οικονομικά μεγέθη της Κρήτης σε σχέση με την Ελλάδα

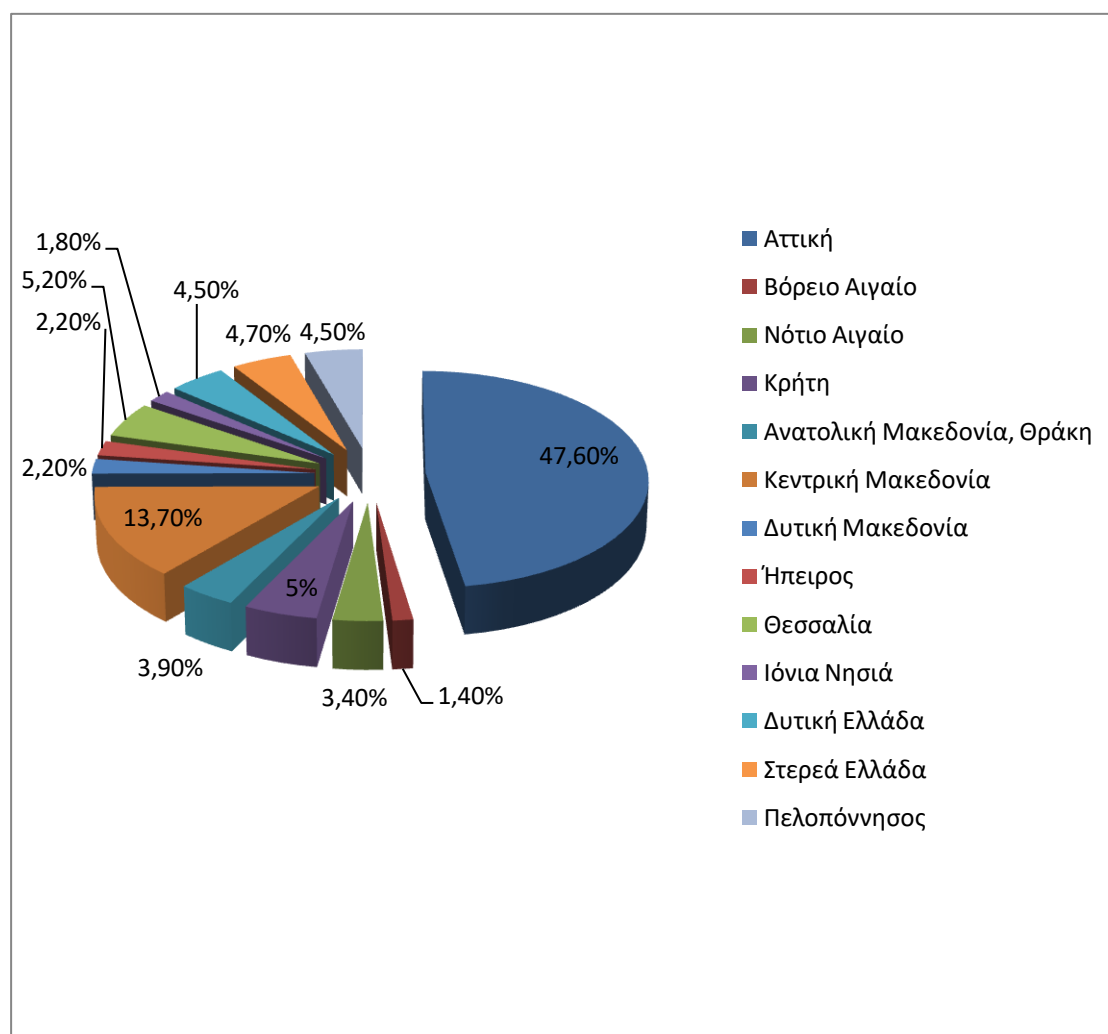
Αρχικά, παρουσιάζεται ο επόμενος πίνακας, ο οποίος δείχνει την συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της περιφέρειας της Κρήτης το 2016 και το 2017 σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα αυτού, το ΑΕΠ της Κρήτης προσδιορίζεται για το 2016 στα 7,6 δις ευρώ και για το 2017 στα 7,9 δις. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης του 4,3%, η οποία είναι σχεδόν διπλάσια από την αύξηση του ΑΕΠ της Ελλάδας το 2017 σε σχέση με το προηγούμενο έτος, η οποία ανήλθε στο 2,3%. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μεταβολή αυτή είναι η μεγαλύτερη σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας.

Πίνακας 5. Συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη αξία ανά περιφέρεια (NUTS II), σε τρέχουσες τιμές, σε εκατομμύρια ευρώ.

Περιφέρειες	2016	2017	Μεταβολή %
Αττική	73.206	74.981	2,4%
Βόρειο Αιγαίο	2.143	2.167	1,1%
Νότιο Αιγαίο	5.220	5.371	2,9%
Κρήτη	7.622	7.950	4,3%
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	6.024	6.071	0,8%
Κεντρική Μακεδονία	21.155	21.624	2,2%
Δυτική Μακεδονία	3.418	3.465	1,4%
Ήπειρος	3.456	3.476	0,6%
Θεσσαλία	8.042	8.170	1,6%
Ιόνια Νησιά	2.727	2.771	1,6%
Δυτική Ελλάδα	7.010	7.065	0,8%
Στερεά Ελλάδα	7.144	7.390	3,4%
Πελοπόννησος	6.876	7.024	2,2%
ΕΛΛΑΔΑ	154.044	157.526	2,3%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

Το επόμενο διάγραμμα παριστάνει την συμμετοχή των περιφερειών της Ελλάδας στον σχηματισμό του ΑΕΠ της Ελλάδας για το 2017. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, με εξαίρεση την περιφέρεια της Αττικής, η οποία συνεισφέρει σχεδόν το 50% του ΑΕΠ της χώρας, οι περισσότερες περιφέρειες συνεισφέρουν περίπου το 5% στο ΑΕΠ. Η Κρήτη προσφέρει ακριβώς το 5%, με την περιφέρεια που να την ξεπερνάει να είναι αυτή της Θεσσαλίας που η συμμετοχή της φτάνει το 5,2%, αλλά και αυτή της Κεντρικής Μακεδονίας που προσεγγίζει το 14%.

Διάγραμμα 6. Συμμετοχή των περιφερειών στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία – Έτος 2017. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει μια ακόμη περισσότερο κατατοπιστική προσέγγιση για το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της Κρήτης σε σχέση με τους κατοίκους στην Ελλάδα, τόσο γενικά, όσο και πιο συγκεκριμένα σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Έτσι, με βάση τα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί, η περιφέρεια της Αττικής έχει το μεγαλύτερο κατά κεφαλή ΑΕΠ, το οποίο είναι σχεδόν 30% μεγαλύτερο από τον μέσο όρο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας. Επιπλέον, η περιφέρεια του νότιου Αιγαίου είναι η δεύτερη περιφέρεια με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεγαλύτερο του μέσου όρου της Ελλάδας. Αναφορικά με την Κρήτη, αυτή παρουσιάζει κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το 2016 ίσο με 13.811 ευρώ με αποτέλεσμα να υπολείπεται κατά 2.500 ευρώ περίπου τον μέσο όρο της Ελλάδας. Ωστόσο παρατηρείται αύξηση του μεγέθους το 2017, η οποία είναι ελαφρώς μικρότερη από την αύξηση του ΑΕΠ της Κρήτης (4,3% έναντι 4%).

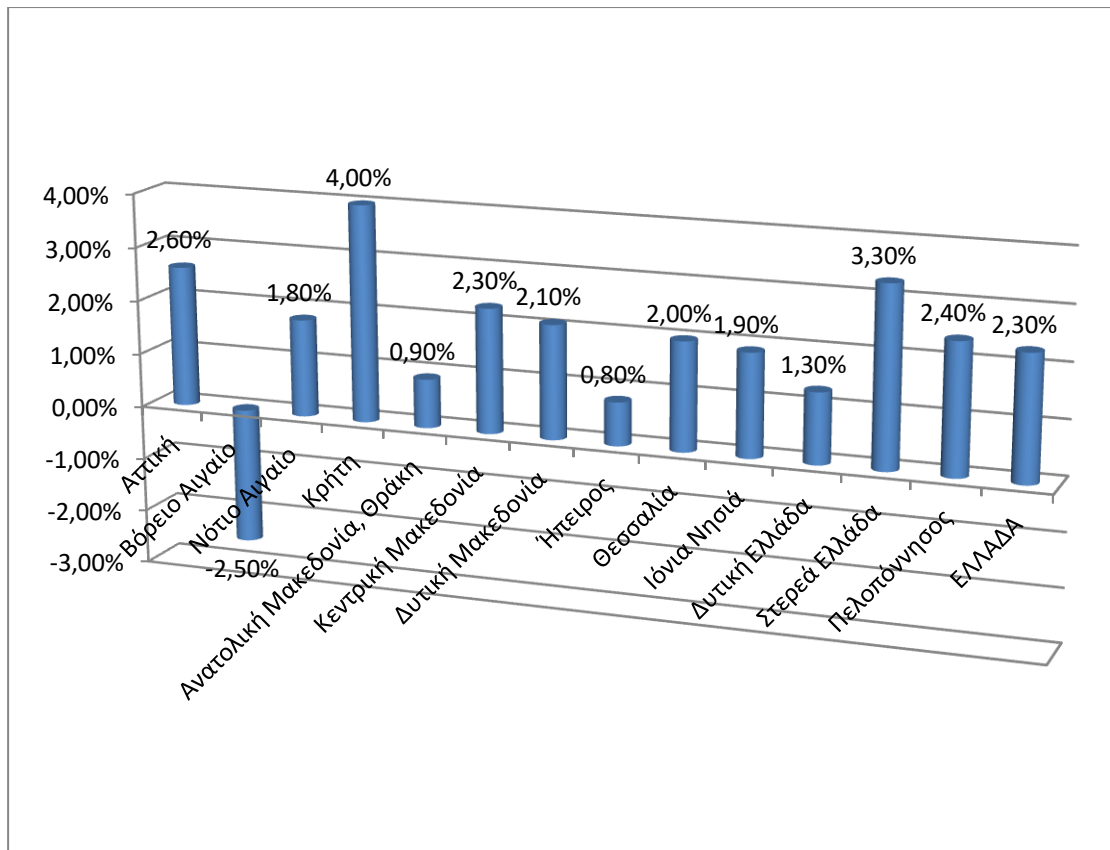
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά περιφέρεια (NUTS II), σε τρέχουσες τιμές, σε ευρώ.

Περιφέρειες	2016	2017	Μεταβολή %
Αττική	22.204	22.784	2,6%
Βόρειο Αιγαίο	12.266	11.955	-2,5%
Νότιο Αιγαίο	17.769	18.091	1,8%
Κρήτη	13.811	14.366	4,0%
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	11.432	11.539	0,9%
Κεντρική Μακεδονία	12.880	13.172	2,3%
Δυτική Μακεδονία	14.361	14.663	2,1%
Ήπειρος	11.785	11.879	0,8%

Θεσσαλία	12.662	12.911	2,0%
Ιόνια Νησιά	15.182	15.464	1,9%
Δυτική Ελλάδα	12.058	12.216	1,3%
Στερεά Ελλάδα	14.727	15.214	3,3%
Πελοπόννησος	13.579	13.903	2,4%
ΕΛΛΑΔΑ	16.378	16.757	2,3%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

Το επόμενο επίσης διάγραμμα παριστάνει τις μεταβολές στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά περιφέρεια, που έλαβαν χώρα το 2017 σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, η Κρήτη παρουσιάζει την μεγαλύτερη ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας, αλλά και του συνόλου της Ελλάδας.

Διάγραμμα 7. Η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών της Ελλάδας για το 2017. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

Τέλος, ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει την συμβολή των επιμέρους τομέων της οικονομίας στην δημιουργία του ΑΕΠ στην περιφέρεια της Κρήτης και στο σύνολο της Ελλάδας. Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την τυπολογία της ΕΛΣΤΑΤ, οι τομείς όπως παριστάνονται στον πίνακα αυτό είναι οι εξής.

- ✓ Α: Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία
- ✓ Β: Ορυχεία και Λατομεία
- ✓ Γ. Μεταποίηση
- ✓ Δ. Παροχή Ηλεκτρικού Ρεύματος, Φυσικού Αερίου, Ατμού και Κλιματισμού
- ✓ Ε. Παροχή Νερού, Επεξεργασία Λυμάτων, Διαχείριση Αποβλήτων και Δραστηριότητες Εξυγίανσης
- ✓ ΣΤ. Κατασκευές
- ✓ Ζ. Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο, Επισκευή Μηχανοκίνητων Οχημάτων και Μοτοσυκλετών

- ✓ Η. Μεταφορά και Αποθήκευση
- ✓ Θ. Δραστηριότητες Υπηρεσιών Παροχής Καταλύματος και Υπηρεσιών Εστίασης
- ✓ Ι. Ενημέρωση και Επικοινωνία
- ✓ Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές Δραστηριότητες
- ✓ Λ. Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας
- ✓ Μ. Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Δραστηριότητες
- ✓ Ν. Διοικητικές και Υποστηρικτικές Δραστηριότητες
- ✓ Ξ. Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα
- ✓ Ο. Εκπαίδευση
- ✓ Π. Δραστηριότητες σχετικές με την Ανθρώπινη Υγεία και την Κοινωνική Μέρμινα
- ✓ Ρ. Τέχνες, Διασκέδαση και Ψυχαγωγία
- ✓ Σ. Άλλες Δραστηριότητες Παροχής Υπηρεσιών
- ✓ Τ. Δραστηριότητες Νοικοκυριών ως Εργοδοτών, μη Διαφοροποιημένες. Δραστηριότητες Νοικοκυριών που αφορούν την Παραγωγή Αγαθών και Υπηρεσιών για Ίδια Χρήση.
- ✓ Υ. Δραστηριότητες Ετερόδικων Οργανισμών και Φορέων

Με βάση τον παραπάνω διαχωρισμό, είναι εύλογο ότι ο τομέας που περιλαμβάνει τις περισσότερες δραστηριότητες του τουρισμού και άρα αποτελεί μια ικανοποιητική μονάδα μέτρησής του είναι το άθροισμά των κατηγοριών Ζ, Η και Θ, όπως δίνονται από την ΕΛΣΤΑΤ. Είναι εμφανές από τον πίνακα που ακολουθεί ότι ο τομέας αυτός αποτελεί το 35% του συνολικού ΑΕΠ της Κρήτης, όταν στην Ελλάδα συνολικά, ο τομέας αυτός αποτελεί το 24% του συνολικού ΑΕΠ. Από την αξιολόγηση αυτών των στοιχείων προκύπτει η μεγάλη σημασία του τουρισμού στην Ελλάδα και ειδικά στην Κρήτη. Ωστόσο, σημειώνεται και πάλι ότι το άθροισμα των κατηγοριών Ζ, Η και Θ αποτελεί μόνο μια προσέγγιση της συνολικής συμβολής του τουρισμού στο ΑΕΠ. Στην επόμενη ενότητα θα δοθούν περισσότερο λεπτομερή στοιχεία σχετικά με το θέμα αυτό.

Πίνακας 6. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανά κλάδο και περιφέρεια για το 2017, σε εκατομμύρια ευρώ.

Περιφέρειες	Α	Β, Γ, Δ, Ε	ΣΤ	Ζ, Η, Θ	Ι	Κ	Λ	Μ, Ν	Ξ, Ο, Π	Ρ, Σ, Τ, Υ
Αττική	299	8.680	1.390	17.765	4.065	4.398	15.859	5.428	14.266	2.832
Βόρειο Αιγαίο	123	167	68	514	41	63	350	71	691	79
Νότιο Αιγαίο	143	374	194	2.658	51	111	678	201	753	208
Κρήτη	577	810	262	2.803	150	230	987	359	1.411	362
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	493	1.090	149	1.256	103	157	724	191	1.691	218
Κεντρική Μακεδονία	1.259	3.651	531	5.122	471	648	2.905	929	5.091	1.016
Δυτική Μακεδονία	316	1.429	89	387	38	71	326	68	644	96
Ήπειρος	304	423	147	766	52	99	524	115	894	151
Θεσσαλία	994	1.384	212	1.528	89	175	1.057	185	2.145	400
Ιόνια Νησιά	120	129	81	1.257	29	53	438	119	402	143
Δυτική Ελλάδα	793	917	205	1.508	174	175	1.133	195	1.619	347
Στερεά Ελλάδα	584	2.731	153	1.318	78	129	859	175	1.119	244
Πελοπόννησος	669	1.616	217	1.364	106	157	1.147	167	1.214	367
ΕΛΛΑΔΑ	6.673	23.402	3.699	38.246	5.447	6.466	26.987	8.203	31.941	6.462

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

4.2. Στοιχεία για τον τουρισμό της Κρήτης

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην παράγραφο αυτή αντλήθηκαν από τον επίσημο διαδικτυακό τόπο της Τράπεζας της Ελλάδας. Για τα μεγέθη που παρουσιάζονται στην συνέχεια, αρχικά παρέχεται πληροφόρηση για την Κρήτη σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδας, με την χρησιμοποίηση ενός πίνακα και στην συνέχεια, οι μεταβολές ανά έτος παρουσιάζονται σε διαγράμματα. Σημειώνεται ότι στοιχεία παρέχονται για την τετραετία 2016 μέχρι και 2019.

4.2.1. Η χώρα προέλευσης των τουριστών.

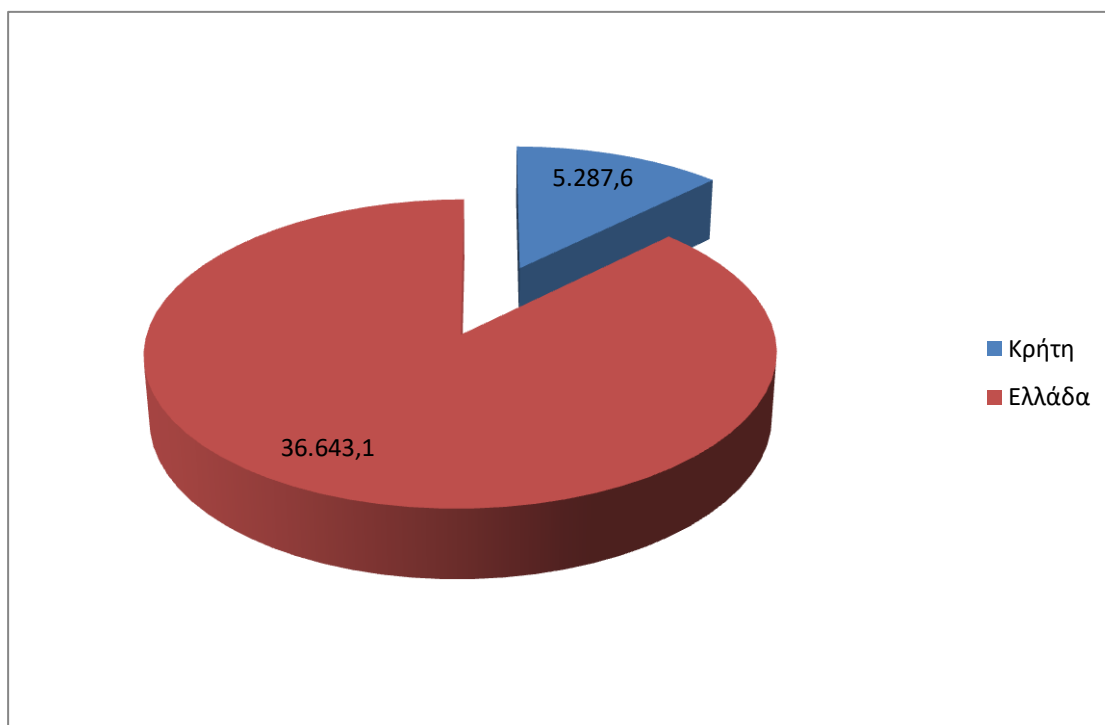
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται στοιχεία για την χώρα προέλευσης των τουριστών που επισκέπτονται την Κρήτη. Σύμφωνα με τα διαχρονικά στοιχεία, η πλειοψηφία των τουριστών στην Κρήτη προέρχονται από την Γερμανία και ακολουθούν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ολλανδία και το Βέλγιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν καταγράφονται στα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας αφίξεις σημαντικού μεγέθους εκτός Ευρώπης.

Πίνακας 7. Η χώρα προέλευσης των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε χιλιάδες.

<i>Χώρα προέλευσης</i>	2016	2017	2018	2019
<i>Γερμανία</i>	1.059,1	1.296,2	1.411,9	1.322,9
<i>Ηνωμένο Βασίλειο</i>	604,4	692,1	490,6	596,1
<i>Γαλλία</i>	447,0	473,3	622,2	584,2
<i>Ολλανδία</i>	261,1	330,7	323,3	294,8
<i>Βέλγιο</i>	186,0	193,8	250,2	210,5
<i>Ελβετία</i>	150,7	181,7	184,3	183,8
<i>Ιταλία</i>	224,2	178,9	233,6	240,6
<i>Ρωσία</i>	150,0	104,4	45,3	130,1
Σύνολο	4.537,0	4.806,3	5.228,4	5.287,6

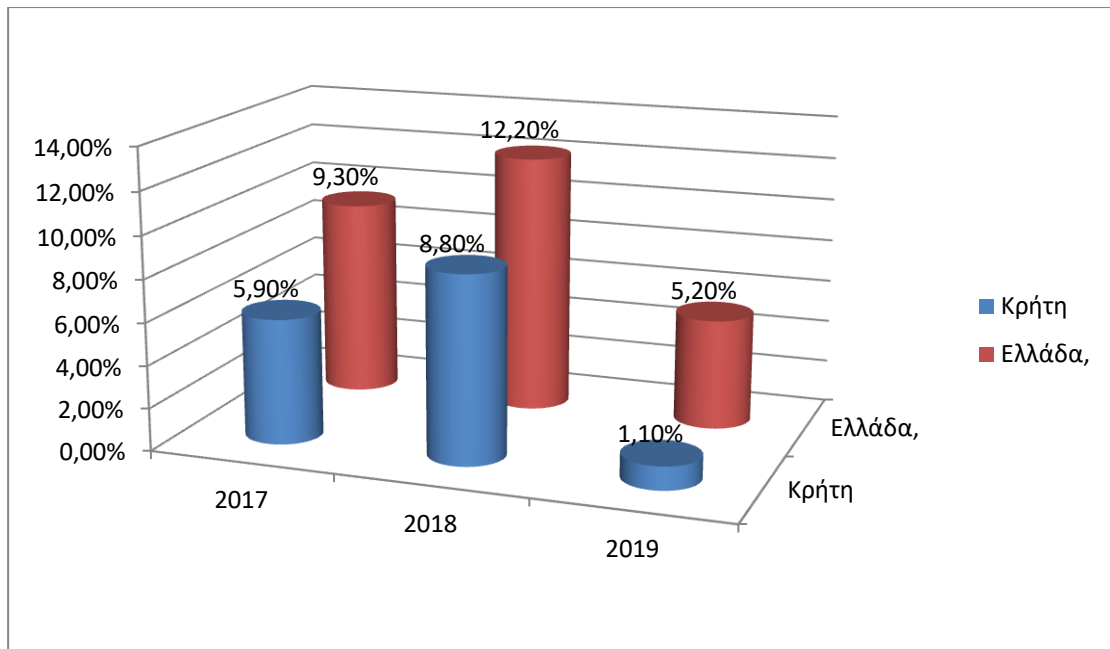
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Επίσης, στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η αναλογία ανάμεσα στους επισκέπτες της Κρήτης και το σύνολο των τουριστών στην Ελλάδα. Σημειώνεται ότι σε αυτά τα νούμερα δεν περιλαμβάνονται οι κρουαζιέρες. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, την Κρήτη επισκέπτεται το ένα έβδομο των τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα.

Διάγραμμα 8. Η αναλογία των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Τέλος, στο διάγραμμα που ακολουθεί παρέχεται πληροφόρηση σχετικά με τον ρυθμό αύξησης των τουριστών στην Κρήτη, έναντι των τουριστών στο σύνολο της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος, ο ρυθμός αύξησης στην Κρήτη είναι αρκετά μειωμένος σε σχέση με το σύνολο της χώρας.

Διάγραμμα 9. Σύγκριση του ρυθμού αύξησης των αφίξεων στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.

4.2.2. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των τουριστών.

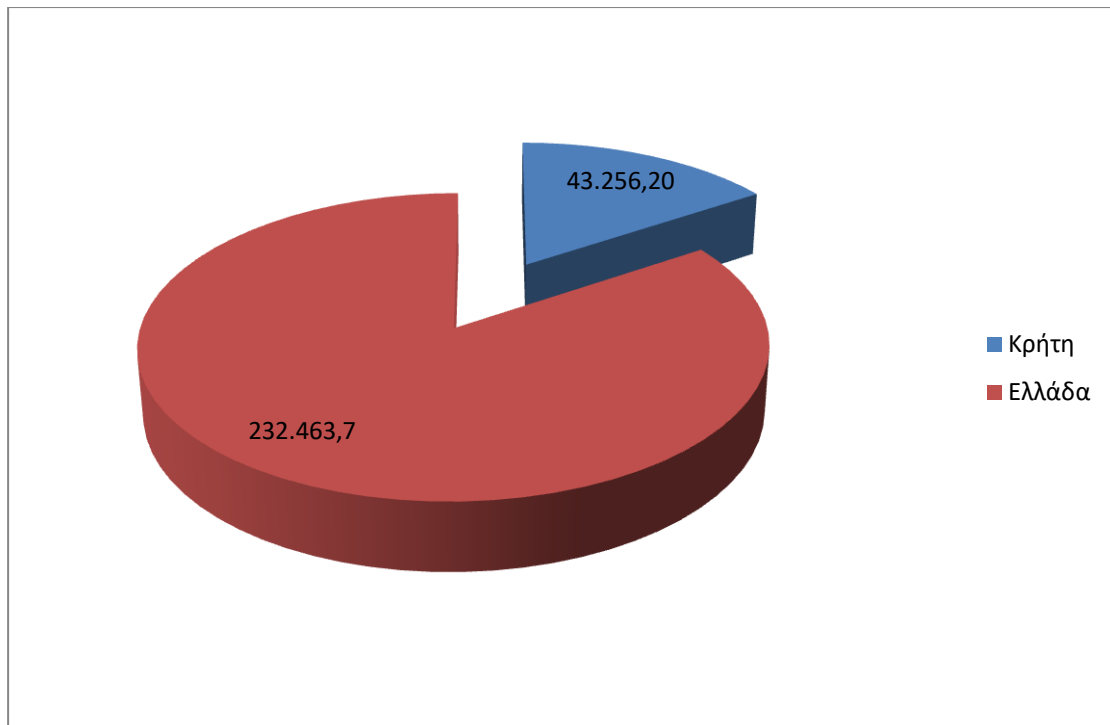
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται στοιχεία για τον αριθμό των διανυκτερεύσεων των τουριστών που επισκέπτονται την Κρήτη. Σύμφωνα με τα διαχρονικά στοιχεία, η πλειοψηφία των διανυκτερεύσεων στην Κρήτη πραγματοποιούνται από άτομα που προέρχονται από την Γερμανία και ακολουθούν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ολλανδία και το Βέλγιο.

Πίνακας 8. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε χιλιάδες.

<i>Χώρα προέλευσης</i>	2016	2017	2018	2019
<i>Γερμανία</i>	9.908,0	11.049,8	12.593,8	11.591,2
<i>Ηνωμένο Βασίλειο</i>	5.280,1	6.031,5	4.369,0	4.909,3
<i>Γαλλία</i>	3.960,0	3.969,5	5.173,7	4.540,1
<i>Ολλανδία</i>	2.460,2	2.769,6	2.782,1	2.602,5
<i>Βέλγιο</i>	1.737,9	1.689,0	2.197,0	1.841,8
<i>Ελβετία</i>	1.311,9	1.459,8	1.543,8	1.517,5
<i>Ιταλία</i>	1.840,1	1.415,4	1.871,4	1.893,4
<i>Ρωσία</i>	1.433,4	986,0	368,2	1.213,2
Σύνολο	39.377,5	40.270,7	43.819,0	43.256,2

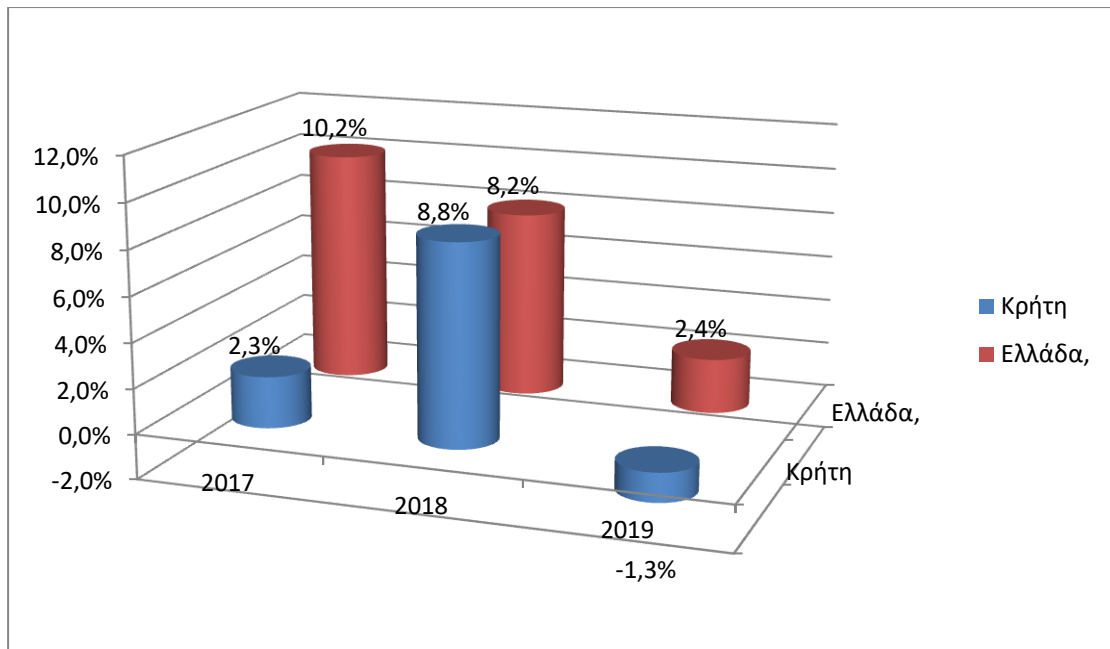
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Επίσης, στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η αναλογία ανάμεσα στις διανυκτερεύσεις των επισκεπτών της Κρήτης και του συνόλου των τουριστών στην Ελλάδα. Σημειώνεται ότι η εικόνα είναι ανάλογη της εικόνας της προηγούμενης ενότητας, που μελετούσε τον αριθμό των τουριστών στην Κρήτη και την Ελλάδα.

Διάγραμμα 10. Η αναλογία των διανυκτερεύσεων των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Τέλος, στο διάγραμμα που ακολουθεί παρέχεται πληροφόρηση σχετικά με τον ρυθμό αύξησης των διανυκτερεύσεων των τουριστών στην Κρήτη, έναντι των τουριστών στο σύνολο της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος, ο ρυθμός αύξησης στην Κρήτη είναι αρκετά μειωμένος σε σχέση με το σύνολο της χώρας το 2017 σε σχέση με το προηγούμενο έτος, σε αντίθεση με το 2018 που παρουσιάζεται ελαφρώς ενισχυμένος σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας. Ωστόσο, το 2019 παρουσιάζεται όχι μόνο μικρότερος από τον μέσο όρο της χώρας, αλλά και για πρώτη φορά, μειωμένος σε σχέση με το προηγούμενο έτος.

Διάγραμμα 11. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής των διανυκτερεύσεων στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.

4.2.3. Η μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών.

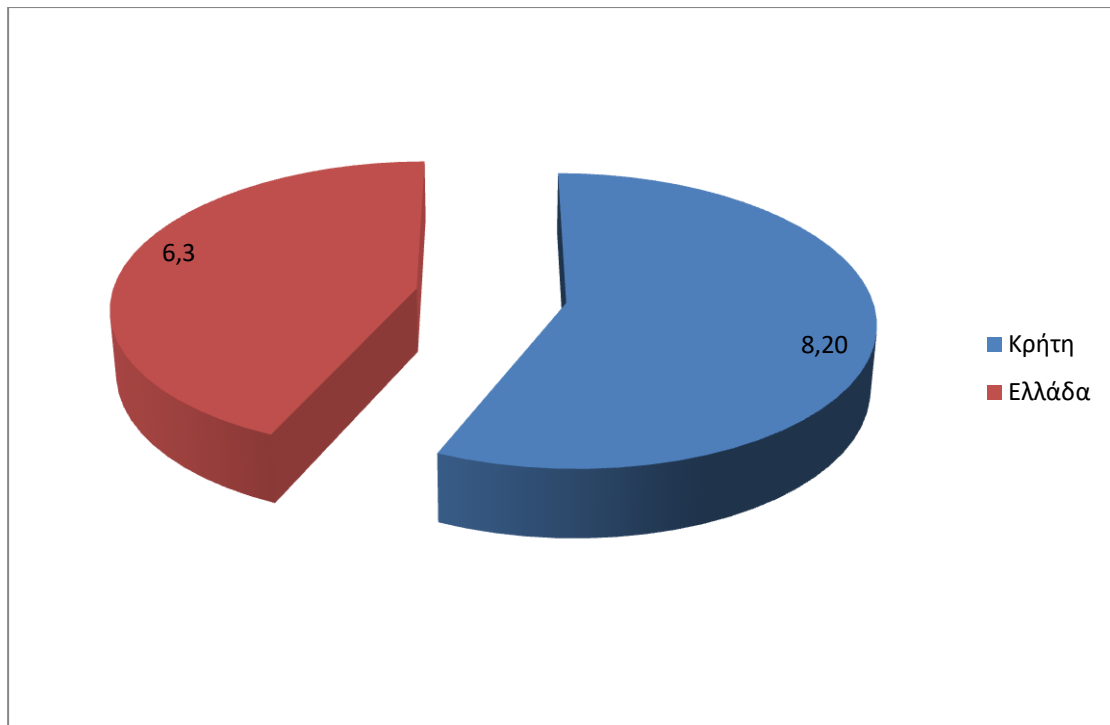
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται στοιχεία για την μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών που επισκέπτονται την Κρήτη. Σύμφωνα με τα διαχρονικά στοιχεία, η μέση διάρκεια παραμονής στο νησί είναι περίπου 9 μέρες, με τους Γερμανούς και τους Βέλγους τουρίστες να παρουσιάζουν μια τάση να παραμένουν λίγο περισσότερο σε σχέση με τους υπόλοιπους τουρίστες. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η τάση για το σύνολο της Κρήτης είναι αρνητική τα τελευταία χρόνια, καθώς φαίνεται να έχει μειωθεί η μέση διάρκεια από τις 8,7 μέρες το 2016 στις 8,2 μέρες το 2019.

Πίνακας 9. Η μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016-2019, σε ημέρες.

<i>Χώρα προέλευσης</i>	2016	2017	2018	2019
<i>Γερμανία</i>	9,4	8,5	8,9	8,8
<i>Ηνωμένο Βασίλειο</i>	8,7	8,7	8,9	8,2
<i>Γαλλία</i>	8,9	8,4	8,3	7,8
<i>Ολλανδία</i>	9,4	8,4	8,6	8,8
<i>Βέλγιο</i>	9,3	8,7	8,8	8,7
<i>Ελβετία</i>	8,7	8,0	8,4	8,3
<i>Ιταλία</i>	8,2	7,9	8,0	7,9
<i>Ρωσία</i>	9,6	9,4	8,1	9,3
Σύνολο	8,7	8,4	8,4	8,2

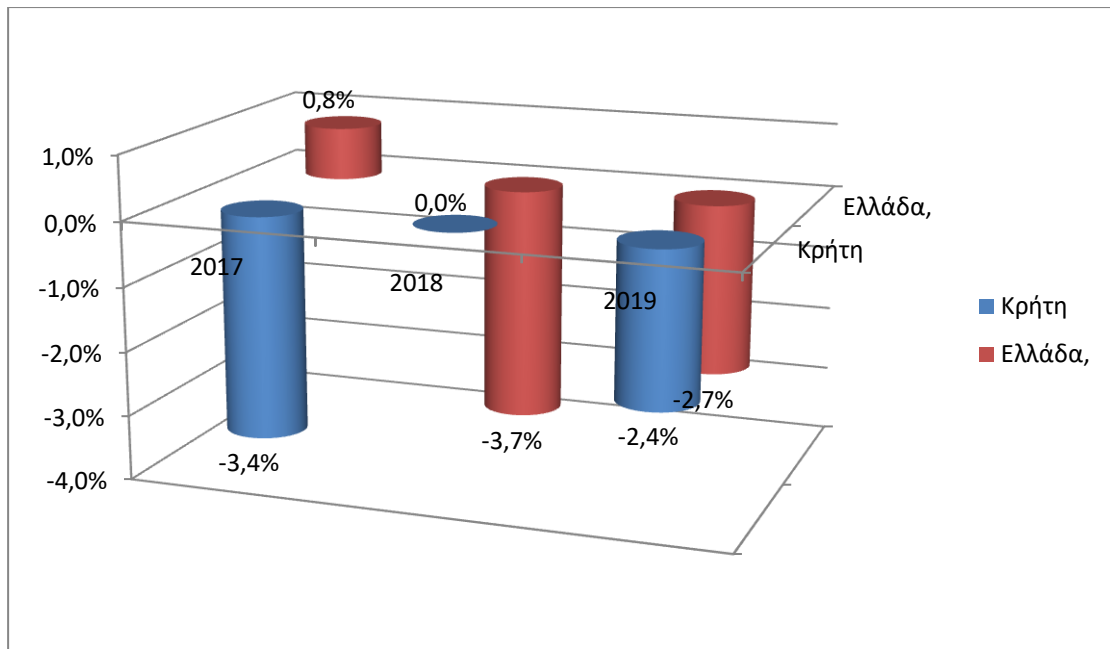
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Επίσης, στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η αναλογία ανάμεσα στη μέση διάρκεια παραμονής των επισκεπτών της Κρήτης και του συνόλου των τουριστών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, ακόμη κι αν η μέση διάρκεια των τουριστών στην Κρήτη μειώθηκε κατά 0,5 μέρες σε σχέση με το 2016, παραμένει σχεδόν κατά 2 ημέρες μεγαλύτερη σε σχέση με τον μέσο όρο παραμονής των τουριστών στην Ελλάδα το 2019.

Διάγραμμα 12. Η σύγκριση του μέσου όρου παραμονής των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Τέλος, στο διάγραμμα που ακολουθεί παρέχεται πληροφόρηση σχετικά με τον ρυθμό μεταβολής της μέσης διάρκειας παραμονής των τουριστών στην Κρήτη, έναντι των τουριστών στο σύνολο της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος, ο ρυθμός μεταβολής στην Κρήτη είναι αρκετά μειωμένος σε σχέση με το σύνολο της χώρας το 2017 σε σχέση με το προηγούμενο έτος, σε αντίθεση με το 2018 που παρουσιάζεται μηδενικός έναντι αρνητικού ρυθμού του μέσου όρου της χώρας. Ωστόσο, το 2019 παρουσιάζεται και αυτός, αλλά και του συνόλου της χώρας μειωμένος σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, σχεδόν ισόποσα..

Διάγραμμα 13. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της μέσης διάρκειας διαμονής στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.

4.2.4. Οι εισπράξεις των τουριστών.

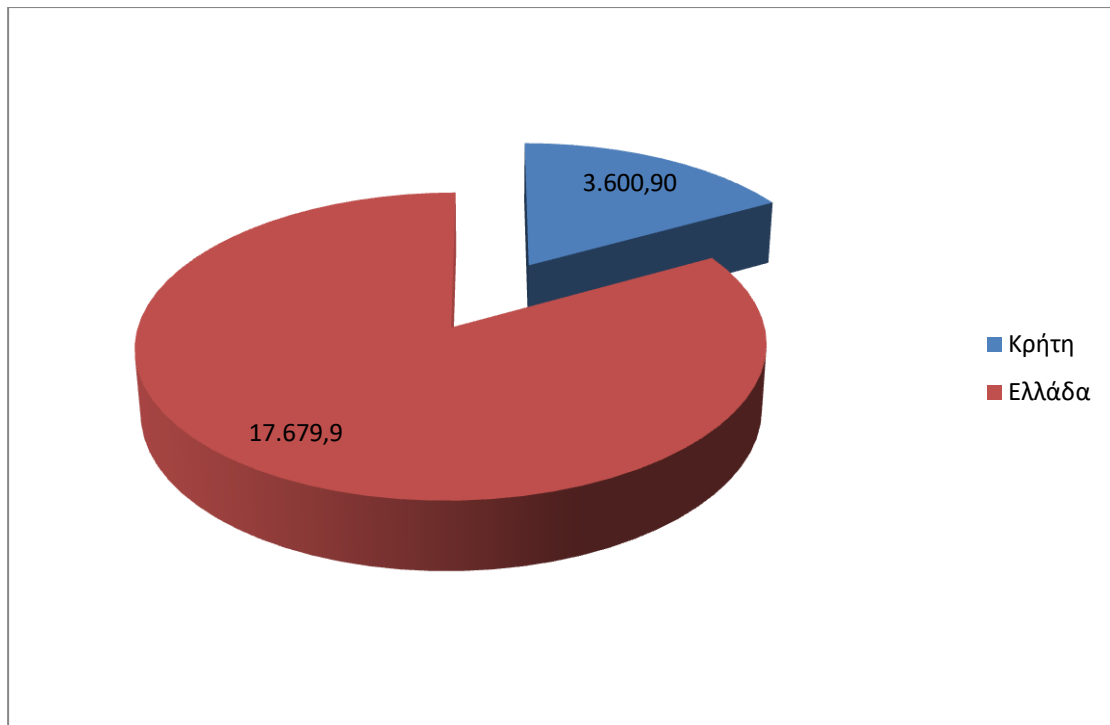
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οικονομικά στοιχεία για τις εισπράξεις των τουριστών που επισκέπτονται την Κρήτη. Σύμφωνα με τα διαχρονικά στοιχεία, οι εισπράξεις κυμαίνονται μεταξύ 3 και 3,6 δισεκατομμύρια, με τους Γερμανούς να συνεισφέρουν σχεδόν το ένα τρίτο των συνολικών εισπράξεων του νησιού. Σημαντική είναι και η συνεισφορά των Γάλλων και των Βέλγων που κυμαίνονται σε επίπεδα ωστόσο που δεν ξεπερνούν το ήμισυ της συνεισφοράς των Γερμανών. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί η σταθερή αυξητική τάση των συνολικών εισπράξεων την υπό μελέτη τετραετία, η οποία οδήγησε σε σωρευτική αύξηση της τάξης του 20%.

Πίνακας 10. Οι εισπράξεις των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε εκατομμύρια ευρώ.

<i>Χώρα προέλευσης</i>	2016	2017	2018	2019
<i>Γερμανία</i>	860,0	959,9	944,9	972,3
<i>Ηνωμένο Βασίλειο</i>	407,8	503,8	326,5	420,1
<i>Γαλλία</i>	345,9	344,2	345,9	399,5
<i>Ολλανδία</i>	172,6	256,1	179,0	195,1
<i>Βέλγιο</i>	136,9	136,1	170,9	176,3
<i>Ελβετία</i>	130,2	155,3	165,6	161,4
<i>Ιταλία</i>	125,0	95,8	116,7	141,5
<i>Ρωσία</i>	101,9	91,9	18,3	77,6
Σύνολο	3.095,0	3.259,9	3.133,9	3.600,9

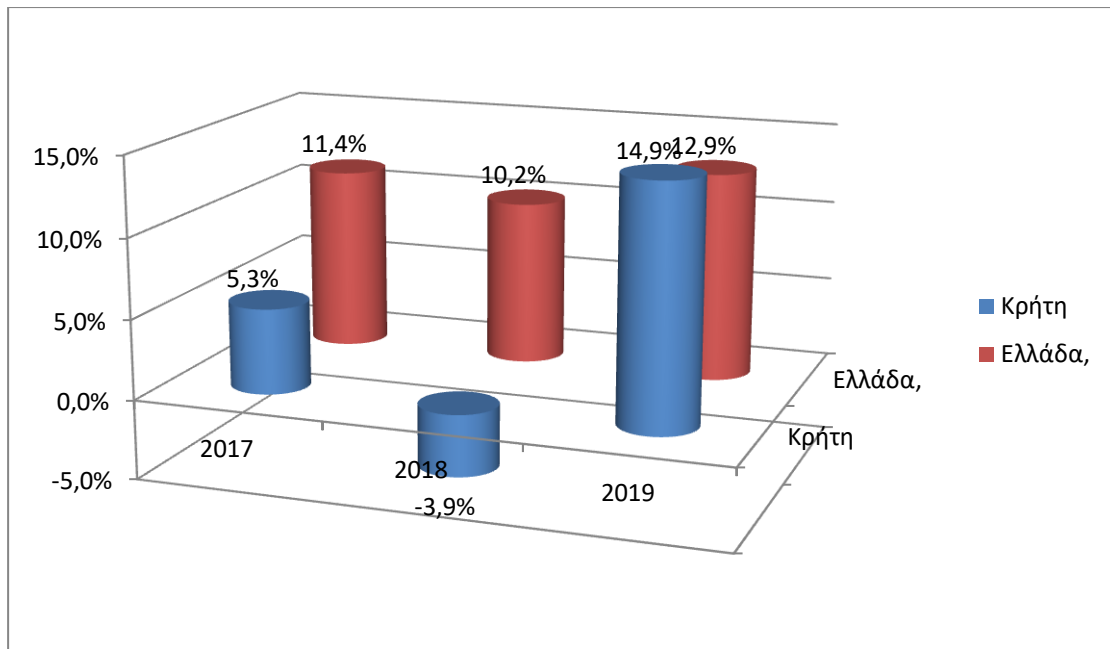
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Επίσης, στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η σύγκριση των εισπράξεων των επισκεπτών της Κρήτης και του συνόλου των τουριστών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, οι εισπράξεις των τουριστών στην Κρήτη αντιστοιχούν στο 20% των εισπράξεων των τουριστών στην Ελλάδα το 2019.

Διάγραμμα 14. Η σύγκριση των εισπράξεων των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019, σε εκατομμύρια ευρώ. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Τέλος, στο διάγραμμα που ακολουθεί παρέχεται πληροφόρηση σχετικά με τον ρυθμό μεταβολής των εισπράξεων των τουριστών στην Κρήτη, έναντι των εισπράξεων των τουριστών στο σύνολο της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος, ο ρυθμός μεταβολής στην Κρήτη είναι αρκετά μειωμένος σε σχέση με το σύνολο της χώρας το 2017 σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Επιπρόσθετα για το 2018 αυτός παρουσιάζεται αρνητικός έναντι αύξησης που ξεπέρασε το 10% για τον μέσο όρο της χώρας. Ωστόσο, το 2019 παρουσιάζεται και αυτός, αλλά και του συνόλου της χώρας αυξημένος πάνω από 12% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά.

Διάγραμμα 15. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της μέσης διάρκειας διαμονής στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.

4.2.5. Οι δαπάνες ανά επίσκεψη των τουριστών.

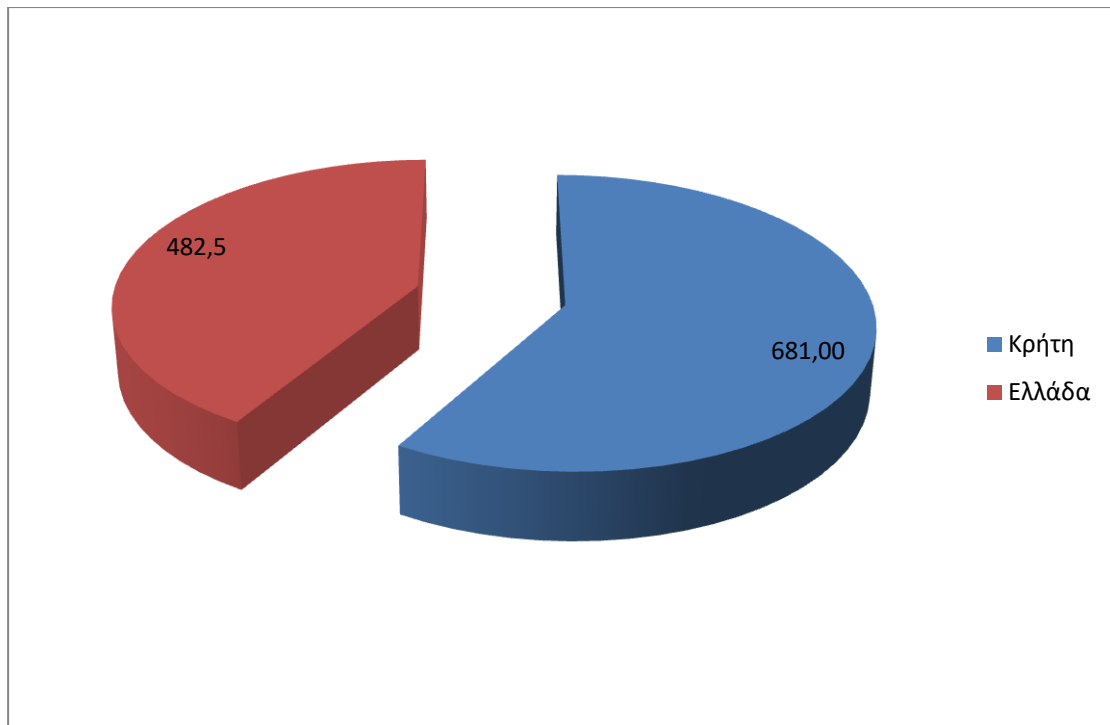
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οικονομικά στοιχεία για τις δαπάνες ανά επίσκεψη των τουριστών στην Κρήτη. Σύμφωνα με τα διαχρονικά στοιχεία, οι δαπάνες ανά επίσκεψη υπολογίζονται κατά μέσο όρο περίπου στα 680 ευρώ, με εξαίρεση το 2018, οπότε και σημειώθηκε μια σημαντική πτώση περίπου 100 ευρώ ανά επίσκεψη. Αναφορικά με την χώρα προέλευσης των τουριστών σημειώνεται ότι η μεγαλύτερη δαπάνη ανά επίσκεψη πραγματοποιείται από τους Ελβετούς τουρίστες, η οποία προσεγγίζει τα 900 ευρώ και ακολουθούν οι Γάλλοι και οι Βέλγοι με ποσά που προσεγγίζουν τα 800 ευρώ ανά επίσκεψη. Από την άλλη πλευρά, οι Ιταλοί παρουσιάζουν την χαμηλότερη δαπάνη και οι Ρώσοι εμφανίζουν σημαντικές μεταβολές στα έξοδά τους κατά την παραμονή τους στην Κρήτη.

Πίνακας 11. Οι δαπάνες ανά επίσκεψη των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016-2019, σε ευρώ.

<i>Χώρα προέλευσης</i>	2016	2017	2018	2019
<i>Γερμανία</i>	812,0	740,5	669,3	735,0
<i>Ηνωμένο Βασίλειο</i>	674,7	728,0	665,6	704,7
<i>Γαλλία</i>	773,7	727,3	555,9	683,8
<i>Ολλανδία</i>	661,3	774,4	553,7	661,8
<i>Βέλγιο</i>	736,3	702,3	683,0	837,5
<i>Ελβετία</i>	864,4	854,6	898,4	878,2
<i>Ιταλία</i>	557,6	535,2	499,3	588,2
<i>Ρωσία</i>	679,0	880,3	403,2	596,6
Σύνολο	682,2	678,3	599,4	681,0

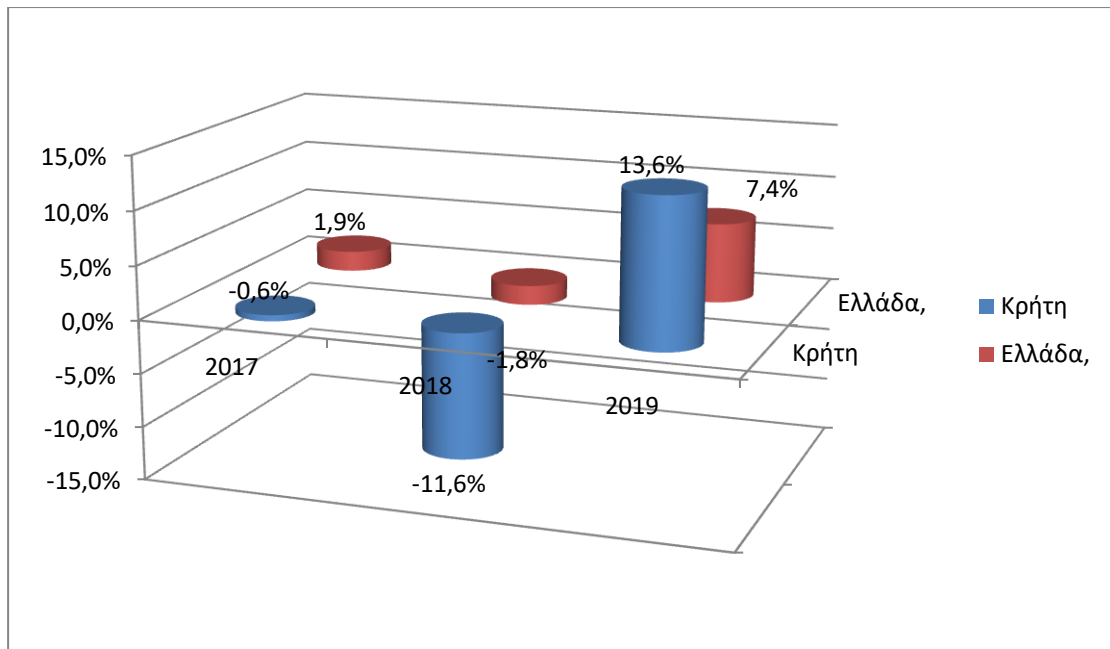
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Επίσης, στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η σύγκριση των δαπανών ανά επίσκεψη των επισκεπτών της Κρήτης και του συνόλου των τουριστών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, η δαπάνη ανά των τουριστών στην Κρήτη είναι μεγαλύτερη σχεδόν κατά 50% σε σύγκριση με την δαπάνη ανά επίσκεψη των τουριστών στην Ελλάδα το 2019.

Διάγραμμα 16. Η δαπάνη ανά επίσκεψη των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019, σε ευρώ. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Τέλος, στο διάγραμμα που ακολουθεί παρέχεται πληροφόρηση σχετικά με τον ρυθμό μεταβολής της δαπάνης ανά επίσκεψη των τουριστών στην Κρήτη, έναντι της δαπάνης ανά επίσκεψη των τουριστών στο σύνολο της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος, ο ρυθμός μεταβολής στην Κρήτη για το 2017 παρουσιάζει παρόμοια εικόνα με αυτόν του συνόλου της χώρας, με οριακή μείωση και οριακή αύξηση αντίστοιχα. Το 2018 παρατηρείται μια σημαντική μείωση για την Κρήτη, όπως έχει ήδη σημειωθεί παραπάνω, η οποία δεν φαίνεται να αφορά την υπόλοιπη χώρα. Η επιστροφή σε θετικό ρυθμό μεταβολής για την Κρήτη το 2019 είναι τόσο μεγάλη που είναι σχεδόν διπλάσια της αύξησης στο σύνολο της χώρας.

Διάγραμμα 17. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της δαπάνης ανά επίσκεψη στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.

4.2.6. Οι δαπάνες ανά διανυκτέρευση των τουριστών.

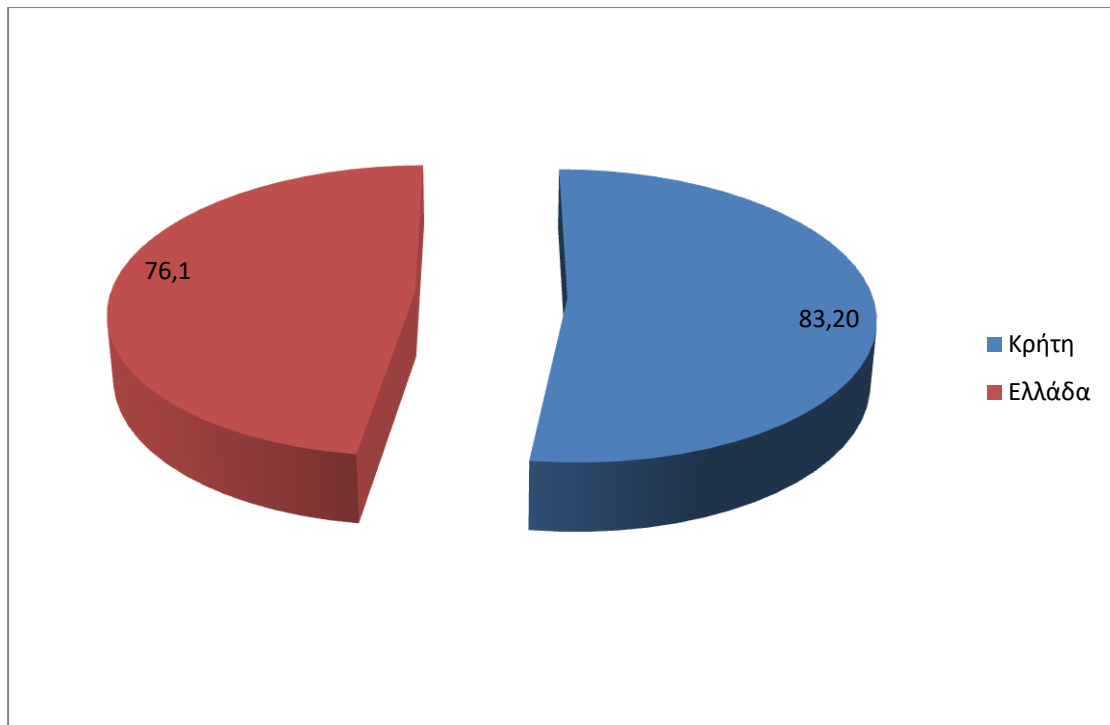
Τέλος, στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οικονομικά στοιχεία για τις δαπάνες ανά διανυκτέρευση των τουριστών στην Κρήτη. Σύμφωνα με τα διαχρονικά στοιχεία, οι δαπάνες ανά διανυκτέρευση υπολογίζονται κατά μέσο όρο περίπου στα 80 ευρώ, με εξαίρεση το 2018, οπότε και σημειώθηκε μια σημαντική πτώση περίπου 10 ευρώ ανά επίσκεψη. Αναφορικά με την χώρα προέλευσης των τουριστών σημειώνεται ότι η μεγαλύτερη δαπάνη ανά διανυκτέρευση πραγματοποιείται και πάλι από τους Ελβετούς τουρίστες, η οποία προσεγγίζει τα 100 και τα 110 ευρώ και ακολουθούν οι Γάλλοι και οι Ολλανδοί με ποσά που προσεγγίζουν τα 90 ευρώ ανά διανυκτέρευση. Από την άλλη πλευρά, οι Ιταλοί παρουσιάζουν την χαμηλότερη δαπάνη ανά διανυκτέρευση, η οποία δεν ξεπερνά τα 68 ευρώ μέχρι το 2018. Το 2019 η δαπάνη έφτασε τα 75 ευρώ ανά διανυκτέρευση για τους Ιταλούς.

Πίνακας 12. Οι δαπάνες ανά διανυκτέρευση των τουριστών της Κρήτης την περίοδο 2016- 2019, σε ευρώ.

<i>Χώρα προέλευσης</i>	2016	2017	2018	2019
<i>Γερμανία</i>	86,8	86,9	75,0	83,9
<i>Ηνωμένο Βασίλειο</i>	77,2	83,5	74,7	85,6
<i>Γαλλία</i>	87,3	86,7	66,9	88,0
<i>Ολλανδία</i>	70,2	92,5	64,3	75,0
<i>Βέλγιο</i>	78,8	80,6	77,8	95,7
<i>Ελβετία</i>	99,3	106,4	107,2	106,4
<i>Ιταλία</i>	67,9	67,6	62,3	74,7
<i>Ρωσία</i>	71,1	93,2	49,6	64,0
Σύνολο	78,6	81,0	71,5	83,2

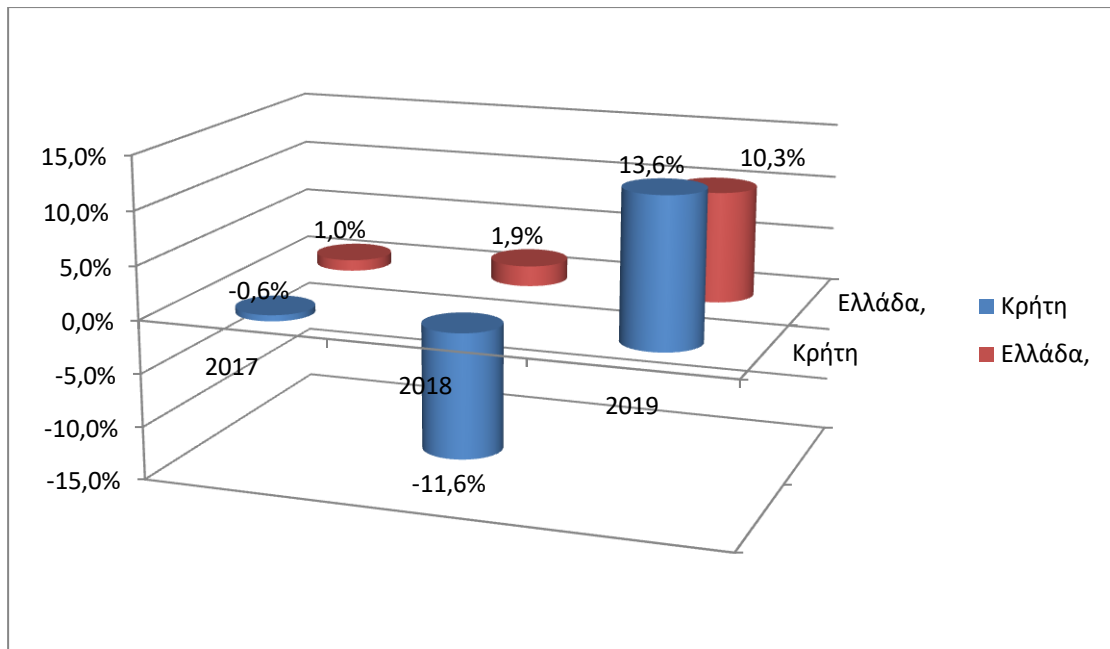
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Επίσης, στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η σύγκριση των δαπανών ανά διανυκτέρευση των επισκεπτών της Κρήτης και του συνόλου των τουριστών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος αυτού, η δαπάνη ανά διανυκτέρευση των τουριστών στην Κρήτη είναι ελαφρώς μεγαλύτερη σχεδόν κατά 10% σε σύγκριση με την δαπάνη ανά διανυκτέρευση των τουριστών στην Ελλάδα το 2019.

Διάγραμμα 18. Η δαπάνη ανά διανυκτέρευση των τουριστών της Κρήτης έναντι του συνόλου της χώρας για το 2019, σε ευρώ. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2020.

Τέλος, στο διάγραμμα που ακολουθεί παρέχεται πληροφόρηση σχετικά με τον ρυθμό μεταβολής της δαπάνης ανά διανυκτέρευση των τουριστών στην Κρήτη, έναντι της δαπάνης ανά διανυκτέρευση των τουριστών στο σύνολο της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος, ο ρυθμός μεταβολής στην Κρήτη για το 2017 παρουσιάζει παρόμοια εικόνα με αυτόν του συνόλου της χώρας, με οριακή μείωση και οριακή αύξηση αντίστοιχα. Το 2018 παρατηρείται μια σημαντική μείωση για την Κρήτη, όπως έχει ήδη σημειωθεί παραπάνω, η οποία δεν φαίνεται να αφορά την υπόλοιπη χώρα. Η επιστροφή σε θετικό ρυθμό μεταβολής για την Κρήτη το 2019 είναι μεγαλύτερη, ωστόσο, από την αντίστοιχη αύξηση στο σύνολο της χώρας.

Διάγραμμα 19. Σύγκριση του ρυθμού μεταβολής της δαπάνης ανά επίσκεψη στην Κρήτη και την Ελλάδα, την περίοδο 2017- 2019. Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα.

5. Προτάσεις βελτίωσης της κατάστασης

Μετά την αναλυτική παράθεση των στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην διαχρονική εξέλιξη του τουρισμού της Κρήτης και της μεγάλης συμβολής του στην οικονομία του νησιού, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστούν προτάσεις, οι οποίες να συμβάλλουν στην βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης και στην περαιτέρω ενίσχυση της βιωσιμότητας του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης.

Αποτελεί αναντίρρητο γεγονός ότι ο τουρισμός αναμένεται να επεκταθεί περαιτέρω στο νησί. Αν και οι αυξημένες αφίξεις τουριστών μπορεί να αυξήσουν τις οικονομικές αποδόσεις, αναμένεται να δημιουργήσουν περαιτέρω προβλήματα. Για να βοηθηθεί η τουριστική βιομηχανία να αναπτυχθεί περαιτέρω χωρίς να αυξήσει τις αρνητικές επιπτώσεις, προτείνονται οι ακόλουθες συστάσεις.

Αρχικά, προκειμένου να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη και να μειωθούν τα τουριστικά προβλήματα στα ήδη ανεπτυγμένα θέρετρα, αντί να διασκορπιστούν οι τουρίστες, και το σχετικό κόστος, πιο ομοιόμορφα στο νησί, υπάρχει ανάγκη να αξιοποιηθούν περαιτέρω τα υπάρχοντα θέρετρα, φυσικά υπό την προϋπόθεση ότι τα υπάρχοντα θέρετρα έχουν την ικανότητα να δέχονται μεγαλύτερο αριθμό τουριστών χωρίς να υπερβαίνουν τα όρια τους. Παρόλο που η πλειονότητα των προγραμματιστών και των σχεδιαστών βλέπουν την περιφερειακή διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας ως λύση στα προβλήματα υπανάπτυξης ορισμένων περιοχών, δεν υπάρχει εμφανής λόγος για την κατεύθυνση των τουριστών σε νέες «παρθένες» περιοχές του νησιού, εάν τα υπάρχοντα ξενοδοχεία έχουν την ικανότητα να φιλοξενήσουν μεγαλύτερο αριθμό τουριστών, αυξάνοντας τα ποσοστά πληρότητας και παραμένοντας ανοιχτά και κατά τους χειμερινούς μήνες.

Υπάρχει ανάγκη παράτασης της σεζόν. Σήμερα, ο αριθμός των ηλικιωμένων που πηγαίνουν σε διακοπές αυξάνεται. Αυτή η δημογραφική αλλαγή των μελλοντικών τουριστών σημαίνει ότι το τμήμα των ηλικιωμένων αποτελεί αναξιοποίητη ευκαιρία για το νησί. Η ζήτηση για ταξίδια σε συνέδρια αυξάνεται επίσης και πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για την προσέλκυση τέτοιων τύπων τουρισμού κυρίως κατά τη χαμηλή τουριστική περίοδο. Ένας στόχος αυτών των δύο

αγορών προσφέρει μια ευκαιρία στο νησί για μια πιο ομοιογενή τουριστική δραστηριότητα (οι ηλικιωμένοι τείνουν να ταξιδεύουν σε περιόδους χαμηλής περιόδου και διοργανώνονται συνέδρια όλο το χρόνο) και αυξάνονται οι τουριστικές δαπάνες (εκπρόσωποι συνεδρίων και νέοι συνταξιούχοι θεωρούνται ως μεγάλοι καταναλωτές).

Ομοίως, απαιτείται μια σειρά δράσεων από τις αρχές, όπως διαφημιστικές εκστρατείες για τις χρονολογικές περιόδους που είναι εκτός αιχμής, χαμηλότερες τιμές για αυτές τις περιόδους, διοργάνωση φεστιβάλ και αθλητικών εκδηλώσεων, προκειμένου να αυξηθεί η επισκεψιμότητα εκτός υψηλής τουριστικής περιόδου. Ωστόσο, αναμένεται να υπάρξει ανάγκη για επενδύσεις σε υποδομές με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και ίσως η υιοθέτηση πράσινων στρατηγικών για την ελαχιστοποίηση των μελλοντικών τουριστικών προβλημάτων.

Το νησί διαθέτει πληθώρα περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων. Ως αποτέλεσμα, όταν τα υπάρχοντα θέρετρα επιτύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, για να αυξήσουν τα οφέλη χωρίς να αυξήσουν το κόστος, ένας περιορισμένος αριθμός εναλλακτικών τουριστών μπορεί να προσελκύσει τις εσωτερικές περιοχές του νησιού. Φυσικά οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις απευθύνονται στην αγορά μαζικού τουρισμού και δεν θα είναι δυνατή η φιλοξενία εναλλακτικών τουριστών. Κατά συνέπεια, θα υπάρχει ανάγκη δημιουργίας νέων εγκαταστάσεων για εναλλακτικό τουρισμό.

Όπως έχει προτείνει ο Andriotis ήδη από το 2001, η Κρήτη μπορεί να επενδύσει σε εξελίξεις και τουριστικές παρεμβάσεις μικρής κλίμακας με στόχο την προσέλκυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού και εμπνευσμένων από τον τοπικό πολιτισμό και την αρχιτεκτονική παράδοση. Αυτές οι εξελίξεις μπορούν να έχουν τη μορφή τουριστικών χωριών, που περιλαμβάνουν μικρά παραδοσιακά ξενοδοχεία ή καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα και διάφορες εγκαταστάσεις αναψυχής και αθλητισμού, που ανήκουν σε τοπικούς επιχειρηματίες στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου προγράμματος. Ωστόσο, ο αριθμός αυτών των εξελίξεων πρέπει να είναι περιορισμένος και θα πρέπει να διασφαλίζει μακροπρόθεσμη προστασία του περιβάλλοντος προκειμένου να αποφευχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις.

Η βασική πρόκληση λοιπόν, για την Περιφέρεια της Κρήτης είναι να βρει τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την εφαρμογή «Εξυπνων Στρατηγικών Ειδίκευσης» για

να υποστηρίξει τον μετασχηματισμό του τουρισμού σε ένα τουριστικό προϊόν με υψηλή προστιθέμενη αξία και δραστηριότητες εντάσεως γνώσης, με στόχο την ανάπτυξη καινοτόμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, βελτιωμένων οικονομικών αποτελεσμάτων και απασχόλησης. Για το σκοπό αυτό, είναι απαραίτητη η εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών που ενισχύει την εμπειρία του τουρισμού, την ελκυστικότητα των προορισμών και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Η συμμετοχή επιχειρηματικών σχεδίων με εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών και την εμπορευματοποίησή τους στην τουριστική αγορά. Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει συνοπτικά δράσεις με στόχο την βελτίωση και την βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης.

Πίνακας 13. Δράσεις και παρεμβάσεις για την βιωσιμότητα του τουρισμού στην Κρήτη

Περιοχή Δράσης	Παρεμβάσεις
<p>Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, ενοποίηση επωνυμίας</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Διαμόρφωση δικτύων αριστείας για την προώθηση της έρευνας που υποστηρίζει την καινοτομία σε περιβάλλοντα διάχυσης της τεχνητής νοημοσύνης για την παροχή εξατομικευμένων υπηρεσιών στον τουρισμό και τον πολιτισμό • Υποστήριξη καινοτόμων μεθόδων και προώθηση συνεργατικού σχεδιασμού για νέες μορφές τουρισμού και περιεχομένου (πχ διαδραστικά εργαστήρια) • Δράσεις Έρευνας και Ανάπτυξης μέσω της πρόσβασης επιχειρήσεων σε ερευνητικές υποδομές που σχετίζονται με τον τουρισμό • Έργα επίδειξης για την προώθηση νέων, καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών που προωθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού

	<ul style="list-style-type: none"> • Δράσεις Έρευνας και Καινοτομίας για την προσαρμογή και εφαρμογή βιώσιμων μεταφορών σε τουριστικές περιοχές και υποδομές • Ανάπτυξη, προώθηση και διάδοση καινοτομιών • Ανάπτυξη και χρήση καινοτόμων εργαλείων, προϊόντων και για τη δημιουργία ειδικών μορφών τουρισμού (κρουαζιέρα, θρησκευτικός και θαλάσσιος, αγροτικός τουρισμός)
<p>Προώθηση ως ανταγωνιστικού στοιχείου του τουριστικού προϊόντος</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη καινοτόμων εφαρμογών για τους μινωικούς, βυζαντινούς και ενετικούς πολιτισμούς συνδυασμένους με την τουριστική εμπειρία • Προώθηση της τουριστικής εμπειρίας μέσω της χρήσης τεκμηρίωσης • Επισήμανση της καινοτομίας σε δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό, όπως η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η ανάπτυξη δημιουργικών βιομηχανιών • Πιλοτική εφαρμογή ολοκληρωμένων μεθόδων διαχείρισης και βελτίωσης σε έναν αρχαιολογικό χώρο • Αξιοποίηση υπηρεσιών ηλεκτρονικής έκδοσης εισιτηρίων, συστημάτων ηλεκτρονικού οδηγού, δικτύων υποστήριξης με σκοπό τη βέλτιστη προώθηση και χρήση των πιο πολύτιμων πολιτιστικών πόρων. • Ανάπτυξη καινοτόμων εφαρμογών για την προώθηση του πολιτισμού • Ενίσχυση της τεχνολογικής καινοτομίας στην έκθεση μουσείων, προβολή των τεχνικών αφήγησης για την

	<p>καινοτόμο παρουσίαση εκδηλώσεων σε πολιτιστικούς χώρους</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση ψηφιακών υπηρεσιών και εφαρμογών προβολής πολιτιστικής κληρονομιάς, συστήματα πλοήγησης, διαχείριση διαδρομών σε τουρίστες • Καινοτομίες εφαρμογές, διαθέσιμες για «έξυπνα» τηλέφωνα
<p>Βελτίωση της συνοχής της τουριστικής αλυσίδας αξίας και δημιουργία διασυνδέσεων με άλλες αλυσίδες και συγκροτήματα</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία ενός συμπλέγματος τουρισμού - πολιτισμού • Ενίσχυση δικτύων ανά μορφή τουρισμού (ιατρικές, θρησκευτικές, αγροτικές, πολιτιστικές δραστηριότητες) • Ενίσχυση των διασυνδέσεων του τουρισμού με άλλα συγκροτήματα RIS3 • Ενίσχυση των διασυνδέσεων της τουριστικής αλυσίδας με πανεπιστήμια και ερευνητικά ιδρύματα
<p>Βελτίωση της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας για τον τουρισμό</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Προώθηση της εικόνας της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού από τις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών. • Προώθηση μη τεχνολογικών καινοτομιών στην τουριστική αλυσίδα αξίας. • Αξιοποίηση των ΤΠΕ για την ενίσχυση του εστιασμένου στον πελάτη προσωπικού, την βελτίωση της διαδραστικότητας με χαμηλότερο κόστος υπηρεσιών. • Υποστήριξη νεοσύστατων επιχειρήσεων στον τομέα του τουρισμού και των σχετικών δραστηριοτήτες προς την κατεύθυνση του πολιτισμού και της δημιουργικότητας.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη κινητών και διαδικτυακών εφαρμογών και για <ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση της καινοτομίας για την ανάπτυξη εφαρμογών που χρησιμοποιούν δεδομένα για την παροχή υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας που σχετίζονται με τους τουριστικούς προορισμούς • Προώθηση της καινοτομίας στην παροχή υπηρεσιών και πληροφοριών των τουριστών στα σημεία εισόδου του νησιού. • Προώθηση της καινοτομίας για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών με αναπηρία
<p>Ανάπτυξη δεξιοτήτων ανθρώπινου κεφαλαίου</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων στον τουρισμό για την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης του προσωπικού που συμμετέχει στη διαχείριση πολιτιστικών χώρων πρόσβαση των επιχειρήσεων σε αυτές • Έρευνα και καινοτομία για έξυπνα καταλύματα

Πηγή: Hellenic Republic, Region of Crete, 2017.

Οι υπεύθυνοι για την χάραξη της πολιτικής και των δράσεων πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι οι άνθρωποι προσελκύονται από τους πόρους του τουριστικού προορισμού. Επομένως, η τουριστική βιομηχανία εξαρτάται όχι μόνο από την ποσότητα αλλά και από την ποιότητα αυτών των πόρων. Αν και πολλές αναπτυσσόμενες χώρες και νησιά προωθούν τον τουρισμό για τα θετικά του αποτελέσματα, αγνοούν το γεγονός ότι η τουριστική βιομηχανία πρέπει να αναπτυχθεί σύμφωνα με τις δυνατότητες κάθε προορισμού (Godfrey, 1993).

Επίσης, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι κοινότητες έχουν ορισμένα όρια. Η ανάπτυξη πέρα από αυτά τα όρια μπορεί να υπερβεί τα όρια αποδοχής της τοπικής κοινότητας και μπορεί να προκαλέσει καταστροφικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις που μπορεί να οδηγήσουν σε μια αντι-τουριστική στάση απέναντι στους ανυποψίαστους τουρίστες. Αυτό μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη μελλοντική επιτυχία ενός προορισμού, καθώς οι στάσεις της κοινότητας και η ποιότητα του περιβάλλοντος είναι οι βασικότεροι καθοριστικοί παράγοντες της ικανοποίησης των επισκεπτών και της επανειλημμένης επίσκεψης (Doggart & Doggart, 1996).

Σε αυτό το πλαίσιο, ο πίνακας που ακολουθεί παρέχει προτάσεις που αναφέρονται σε συγκεκριμένες πολιτικές και δράσεις με στόχο την εκμετάλλευση των δυνατών σημείων της νήσου ως τουριστικού προορισμού.

Πίνακας 14. Πολιτικές και δράσεις για την αιεφορία του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης, μέσα από την εκμετάλλευση των δυνατών σημείων της Κρήτης

Πολιτική	Δυνατά σημεία	Αναπτυξιακές προτοβουλίες
<p>Η προώθηση τουριστικών προϊόντων για την ενίσχυση της προβολής, της εικόνας και της απορρόφησης των προορισμών από την αγορά</p>	<p>-Η Κρήτη είναι ένας διεθνής τουριστικός προορισμός που εκτελεί απευθείας πτήσεις προς και από άλλες ευρωπαϊκές πόλεις και ναυλωμένες πτήσεις</p> <p>-Το αεροδρόμιο του Ηρακλείου είναι το δεύτερο μεγαλύτερο αεροδρόμιο στην Ελλάδα</p> <p>-Προώθηση της Κρήτης και των προϊόντων της σε</p>	<p>Εστίαση στο προϊόν «Τουρισμός & Πολιτισμός» για την προώθηση της ιστορικής κληρονομιάς των αρχαίων κρητικών πολιτισμών και του σύγχρονου κρητικού πολιτισμού και ενίσχυση της προβολής και της εικόνας των λιγότερο γνωστών προορισμών της Κρήτης με πολιτιστική κληρονομιά</p> <p>-Προώθηση και εμπορία</p>

	<p>ευρωπαϊκές και άλλες αναδυόμενες αγορές μέσω διαφόρων συνεργασιών - επικοινωνιακών δραστηριοτήτων, επισκέψεων μελέτης, οικογενειακών ταξιδιών, συμμετοχής σε διεθνείς εκθέσεις, εργαστήρια και συνέδρια.</p>	<p>του διεθνώς γνωστού Κρητικού Διατροφικού Μοντέλου φιλοξενώντας εκδηλώσεις Γαστρονομίας και Διατροφής Υγείας παγκόσμιας κλάσης και προσέλκυση τουριστών σε αγροτουριστικές εκδρομές και αγροτικές περιοχές</p> <p>-Αναβάθμιση των σημείων εισόδου του νησιού και των υποδομών κρουαζιέρας</p> <p>-Ανάπτυξη καινοτόμων εγκαταστάσεων διαμονής όπως έξυπνα δωμάτια και υπηρεσίες</p> <p>- Χρήση ΤΠΕ, εφαρμογών για κινητά και εικονικής τεχνολογίας για την προώθηση των προορισμών</p>
<p>Η αξιοποίηση των αξιοθέατων μέσω μάρκετινγκ, εδαφικής επωνυμίας και συστημάτων ποιότητας</p>	<p>-Είναι η Περιφέρεια με την υψηλότερη συγκέντρωση ξενοδοχείων 4 και 5 αστέρων στην Ελλάδα</p> <p>-Το πλούσιο φυσικό περιβάλλον της Κρήτης προσφέρει μια ποικιλία δραστηριοτήτων και</p>	<p>-Προώθηση και εμπορία λιγότερο γνωστών προορισμών μέσω της εισαγωγής εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην επικράτειά τους</p> <p>-Ενίσχυση του αγροτουρισμού και</p>

	<p>υπάρχουν πολύ αναπτυγμένες θεματικές μορφές τουρισμού σε όλο το νησί</p> <p>- Οι επισκέπτες μπορούν να ζήσουν την ποικιλία των τοπίων, των παραλιών και των βουνών, των παραδοσιακών χωριών, της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς, της εγκάρδιας φιλοξενίας</p>	<p>πολιτιστικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων σε αγροτικές περιοχές</p> <p>-Βελτίωση ψηφιακών υπηρεσιών και εφαρμογών προβολής πολιτιστικής κληρονομιάς, συστημάτων ηλεκτρονικών οδηγιών, υπηρεσιών ηλεκτρονικών εισιτηρίων, εφαρμογών για κινητά, διαχείριση διαδρομών για την αύξηση των τουριστικών ροών σε περιφερειακούς τουριστικούς προορισμούς</p>
<p>Η καινοτομία της τουριστικής προσφοράς μέσω της συγκέντρωσης ΜΜΕ και τουριστικών προϊόντων</p>	<p>-Πολυάριθμοι Σύλλογοι και άλλες συνεργατικές δράσεις για την προώθηση της Κρήτης, και την προώθηση των τοπικών προϊόντων όπως τα Δίκτυα Οινοπαραγωγών, «Η Αγροτική Παραδοσιακή Συνεργασία της Περιφέρειας Κρήτης»</p> <p>-Η επωνυμία «ΚΡΗΤΗ» σε μια ποικιλία τοπικών και εξαγωγικών προϊόντων</p>	<p>Βελτίωση της συνοχής της αλυσίδας αξίας και δημιουργία διασυνδέσεων τουριστικών ΜΜΕ με άλλες αλυσίδες</p> <p>-Δημιουργία συμπλέγματος Τουρισμού- Πολιτισμού</p> <p>-Ενίσχυση δικτύων ανά μορφή τουρισμού (αγροτικός, πολιτιστικός, ιατρικός κ.λπ.)</p>
<p>Η καινοτομία της τουριστικής προσφοράς</p>	<p>Η Περιφέρεια Κρήτης πραγματοποιεί συχνές</p>	<p>-Ανάπτυξη καινοτόμων επιχειρηματικών</p>

<p>μέσω συνεργιών μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων φορέων</p>	<p>τοπικές συναντήσεις σε κάθε περιφερειακή μονάδα για την ανταλλαγή απόψεων, προβληματισμών και υποστήριξης των ενδιαφερομένων σε επιχειρηματικές πρωτοβουλίες</p> <p>-Ενεργή συμμετοχή του Εμπορικού Επιμελητηρίου και διαφόρων ιδρυμάτων E & A για σεμινάρια κατάρτισης και εργαστήρια</p>	<p>δραστηριοτήτων με την υποστήριξη των αρχών</p> <p>-Συμμετοχή επιχειρηματικών σχεδίων σε εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών</p> <p>-Δυνατότητα συμμετοχών και άλλων ομάδων στόχων στη διαδικασία ανταλλαγής εμπειριών των ευρωπαϊκών έργων για την εκμάθηση νέων εργαλείων και μεθόδων</p>
<p>Η διαφοροποίηση των τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών για την παροχή πιο προσαρμοσμένων πακέτων</p>	<p>-Οι μαζικές τουριστικές ροές βιώνουν τους εναλλακτικούς τύπους τουρισμού</p> <p>-Οι επισκέπτες απολαμβάνουν πολυτελή τουρισμό μέσω διακεκριμένων παραθαλάσσιων θέρετρων</p>	<p>-Ανάπτυξη ολοκληρωμένης εικονικής πλατφόρμας για προσαρμοσμένες επισκέψεις και καθοδήγηση</p> <p>-Διαμόρφωση δικτύων</p> <p>-Συνεργατικός σχεδιασμός για νέες μορφές τουρισμού και περιεχομένου (ζωντανά εργαστήρια)</p> <p>-A & E μέσω της πρόσβασης επιχειρήσεων για νέες υποδομές και</p>

		βιώσιμες μεταφορές σε τουριστικές περιοχές -Έργα επίδειξης για την ανάπτυξη νέων εργαλείων μάρκετινγκ και ηλεκτρονικών υπηρεσιών για την τουριστική εμπειρία
Η ανάπτυξη του βιωματικού τουρισμού σε σχέση με τις τοπικές αλυσίδες αξίας και την αριστεία	-Η στρατηγική προώθησης του τουρισμού της Κρήτης βασίζεται στην ανάπτυξη τουριστικών προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας που εστιάζουν στην εμπειρία	-Επέκταση της αλυσίδας αξίας μέσω της ενοποίησης δραστηριοτήτων και υπηρεσιών, ειδικά σε συνέργειες με το αγροδιατροφικό τομέα και τη συνεργασία του πρωτογενούς κλάδου με τον τουριστικό κλάδο

Πηγή: Hellenic Republic, Region of Crete, 2017.

Εν κατακλείδι, είναι επιτακτική η ανάγκη για πιο προληπτικό ρόλο της τοπικής και εθνικής κυβέρνησης στην τουριστική πολιτική και σχεδιασμό. Οι κρητικές αρχές θα πρέπει να συντονίσουν τις δραστηριότητές τους με τον ιδιωτικό τομέα και, μαζί με τον τοπικό πληθυσμό, να σχεδιάσουν ένα ολοκληρωμένο περιφερειακό γενικό σχέδιο που θα αφορά τις πολιτικές πτυχές και τις στρατηγικές της μελλοντικής τουριστικής ανάπτυξης του νησιού. Αυτό το σχέδιο πρέπει να κατευθύνεται προς την εξάλειψη των αρνητικών τουριστικών επιπτώσεων και την ενίσχυση των μέτρων για την αειφόρο και λογική τουριστική ανάπτυξη του νησιού.

Συμπεράσματα

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και για αρκετούς, τον σημαντικότερο μοχλό ανάπτυξης της Ελλάδας. Η συμβολή του προσδιορίζεται, μετρώντας και την έμμεση επίδραση του τουρισμού, στο 25% του ΑΕΠ περίπου, ενώ στους ευρύτερους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας που ασχολούνται με τον τουρισμό απασχολούνται περίπου ένα εκατομμύριο εργαζόμενοι. Ένας από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας είναι η νήσος της Κρήτης,, η οποία αποτελεί εξάλλου και ξεχωριστή περιφέρεια της Ελλάδας.

Η Κρήτη αποτελεί έναν τόπο, στον οποίο ο τουρισμός έχει μεγάλη επίδραση. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, το ΑΕΠ της Κρήτης για το 2017 προσδιορίζεται στα 8 δισεκατομμύρια ευρώ περίπου, σε τρέχουσες τιμές, ενώ οι εισπράξεις του νησιού από τον εξωτερικό τουρισμό για το ίδιο έτος φτάνουν με βάση τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας στα 3,3 δισεκατομμύρια ευρώ. Από την προκύπτουσα αυτή κατάσταση, το συμπέρασμα είναι ότι ο τουρισμός αποτελεί την σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα του νησιού.

Ωστόσο, όπως παρουσιάστηκε στο πρώτο μέρος της διπλωματικής αυτής εργασίας, στην σημερινή πραγματικότητα, ο μαζικός τουρισμός αποτελεί ένα αντικείμενο, με το οποίο ασχολούνται πολλοί επιστήμονες, προκειμένου να ελέγξουν το κατά πόσο η αύξηση του τουρισμού με την συνεπακόλουθη αύξηση του ΑΕΠ των τόπων προορισμού αποτελεί ένα βιώσιμο σενάριο. Όπως αναλύθηκε διεξοδικά, οι έννοιες της ποιότητας της ζωής και της βιωσιμότητας αποτελούν πλέον μεταβλητές στο υπόδειγμα της διατήρησης της τάσης του μαζικού τουρισμού, καθώς φαίνεται ότι μόνο στην περίπτωση της βιώσιμης ανάπτυξης ενός τόπου, είναι δυνατόν να συνεισφέρει και ο τουρισμός στο πλαίσιο που του αναλογεί.

Εξάλλου, το συμπέρασμα που προκύπτει από την ποιοτική ανάλυση των ποσοτικών δεικτών, όπως είναι για παράδειγμα, η κατά κεφαλή δαπάνη των τουριστών και οι μέρες διαμονής τους προκύπτει ότι οι βιώσιμες μορφές τουρισμού δεν είναι αρκετά διαδεδομένες στην Κρήτη. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαίο να υιοθετηθούν κάποιες οι και όλες οι προτάσεις που παρουσιάστηκαν στο τελευταίο

κεφάλαιο και που συνδέονται με την ανάδειξη του βιώσιμου τουρισμού, προκειμένου να μην καταλήξει η Κρήτη ένας προορισμός μαζικού τουρισμού και ως τέτοιος να σταματήσει να αναπτύσσεται με βιώσιμο τρόπο.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, παρά τις όποιες ελλείψεις και τις αδυναμίες της, θεωρείται από την γράφουσα ότι συνεισφέρει στον βαθμό που της αναλογεί στην τόνωση της ανάγκης για βιώσιμο τουρισμό, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αειφορία της Κρήτης και της Ελλάδας γενικότερα.

Βιβλιογραφία

Adams, D., and Parmenter, R. (1995). An applied general equilibrium analysis of the economic effects of tourism in a quite small, quite open economy. *Applied Economics*. 27:985-994.

Ahlert, G. (2008). Estimating the economic impacts of an increase in inbound tourism on the German economy using TSA results. *Journal of Travel Research*. 47(2):225-234.

Andriotis, K. (2001) Tourism Planning and Development in Crete. Recent Tourism. Policies and their Efficacy. *Journal of Sustainable Tourism*. 9(4):298-316.

Andriotis, K. (2003). Tourism in Crete: A Form of Modernisation. *Current Issues in Tourism*. 6(1):23-53.

Archer, H., Owen, C. (1971). Towards a tourist regional multiplier. *Regional Studies*. 5:289-294.

Bakker, M., Messerli, R. (2016). Inclusive growth versus pro-poor growth: Implications for tourism development. *Tourism and Hospitality Research*. 217:384–391.

Bayramoglu, T., Ari, Y. (2015). The relationship between tourism and economic growth in Greece economy: a time series analysis. *Computational Methods in Social Sciences*. 3(1):89-94.

Blake, A., Durbarry, R., Sinclair, M., Sugiyarto, G. (2001). Modelling tourism and travel using tourism satellite accounts and tourism policy, and forecasting models. *European Journal of Tourism Research*. 23:54-65.

Brysch, A. (2017). Digital Transformation in the Tourism Sector Challenges and Opportunities. Conference Paper.

Croes, R., Ridderstaat, J., Rivera, M. (2017). Asymmetric Business Cycle Effects and Tourism Demand Cycles. *Journal of Travel Research*. 57:419–436.

Cvelbar, K., Dwyer, L., Koman, M., Mihalic, T. (2016). Drivers of Destination Competitiveness in Tourism. *Journal of Travel Research*. 55:1041–1050.

De Vita, G., Kyaw, S. (2016). Tourism development and growth. *Annals of Tourism Research*. 60:23–26.

Deraman, F., Ismail, N., Arifin, M., Izzat, A., Mostafa, I. (2017). Green practices in hotel industry: Factors influencing the implementation. *Journal of Tourism, Hospitality & Culinary Arts*. 9(2):1-12.

Doggart, C., Doggart, N. (1996). Environmental impacts of tourism in developing countries. *Travel and Tourism Analyst*. 2:71-86.

Dredge, D., Phi, G., Mahadevan, R., Meehan, E., Popescu, E. (2018). Digitalisation in Tourism. In-depth analysis of challenges and opportunities. Available at: <https://www.clustercollaboration.eu/eu-initiatives/reports/digitalisation-tourism-depth-analysis-challenges-and>. [2/5/2020].

Eriksen, L., Ahmt, T. (1999). Measuring and modeling the regional impact of tourism in Denmark. *International Journal of Tourism Research*. 1(5):313-327.

Font, X., Higham, J., Miller, G., Pourfakhimi, S. (2019). Research engagement, impact and sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*. 27:1–11.

Godfrey, B. (1993) *Tourism and Sustainable Development: Towards a Sustainable Framework*. Oxford: Oxford Brookes University.

Gossling, S. (2002). Global environmental consequences of tourism. *Global Environmental Change*. 12:283–302.

Gossling, S., Peeters, P. (2015). Assessing tourism's global environmental impact 1900–2050. *Journal of Sustainable Tourism*. 23:639–659.

Harmston, F. (1969). The importance of 1967 tourism to Missouri. *Business and Government Review*. 10(3):5-12.

Hellenic Republic, Region of Crete. (2017). Building Regional Actions for New Developments in Tourism. Available at: https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1508251948.pdf. [20/5/2020].

Kozic, I. (2019). Can tourism development induce deterioration of human capital? *Annals of Tourism Research*. 77:168–170.

Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique. *Journal of Sustainable Tourism*. 11:459–475.

Mahadevan, R., Amir, H., Nugroho, A. (2017). Regional impacts of tourism-led growth on poverty and income inequality: A dynamic general equilibrium analysis for Indonesia. *Tourism Economics*. 23:614–631.

Meleddu, M., Royuela, V., Biagi, B., Ladu, G. (2015). Tourism and Quality of Life: A Capability Approach. Available at: <https://crenos.unica.it/crenos/publications/tourism-and-quality-life-capability-approach>. [10/5/2020].

Mella, P., Gazzola, P. (2015). Sustainability and quality of life: The development model. *Environment, Energy and Sustainable Development*. 5:542–551.

Mihalic, T. (2016). Sustainable-responsible tourism discourse – Towards ‘responsustainable’ tourism. *Journal of Cleaner Production*. 111:461–470.

Nuno, M., Molina, J., Romero, M. (2013). Tourism and GDP A Meta-analysis of Panel Data Studies. *Journal of Travel Research*. 52(6): 745-758.

OECD. (2020). OECD Tourism Trends and Policies 2020. Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/6b47b985-en.pdf?expires=1590688187&id=id&accname=guest&checksum=031D392B1326099CA39B9A3F5D2EF7D9>. [1/5/2020].

Oxford Economics. (2020). The Impact of COVID-19 on the United States Travel Economy. Available at: https://www.ustravel.org/sites/default/files/media_root/document/Coronavirus2020_Impacts_April15.pdf. [5/5/2020].

Paramati, R., Roca, E. (2019). Does tourism drive house prices in the OECD economies? Evidence from augmented mean group estimator. *Tourism Management*. 74:392–395.

Pwc. (2019). The next day of Greek Tourism. Available at: <https://www.pwc.com/gr/en/publications/greek-thought-leadership/the-next-day-of-greek-tourism.html>. [15/5/2020].

Selimi, N., Sadiku, L., Sadiku, M. (2017). The Impact of Tourism on Economic Growth in the Western Balkan Countries: An Empirical Analysis. *International Journal of Business and Economics Research*. 10:19–25.

SETE. (2017). Greek Tourism. Developments and Prospects. Available at: https://sete.gr/media/7877/2017_pm_ellhnikos_tourismos_3_en.pdf. [15/5/2020].

Taizeng, R., Can, M., Paramati, S., Fang, J., Wu, W. (2019). The Impact of Tourism Quality on Economic Development and Environment: Evidence from Mediterranean Countries. *Sustainability*. 11:2296-2299.

Tang, C., Tan, C. (2017). Tourism-Led Growth Hypothesis: A New Global Evidence. *Cornell Hospitality Quarterly*. 59:304–311.

Thompson, H. (2017). Tourism and Income in Greece: A Market Solution to the Debt Crisis. *Athens Journal of Tourism*. 4(2):97-110.

United Nations. (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development; United Nations: Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org>. [1/5/2020].

Vaughan, R., Farr, H., Slee, W. (2000). Estimating and interpreting the local economic benefits of visitor spending: An explanation. *Leisure Studies*. 19(2):95-118.

Wagner, E. (1997). Estimating the economic impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*. 24(3):592-608.

West, R. (1993). Economic significance of tourism in Queensland. *Annals of Tourism Research*. 20(3):490-504.

Woo, E., Uysal, M., Sirgy, J. (2016). Tourism Impact and Stakeholders' Quality of Life. *Journal of Hospitality & Tourism Research*. 42:260–286.

World Economic Forum. (2019). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. Available at: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2019>. [16/5/2020].

World Tourism Organization. (2018). European Union Tourism Trends, UNWTO 2018. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419470>. [11/5/2020].

World Travel & Tourism Council. (2017). Identifying the Critical Material Issues for Travel & Tourism. Available at: <https://www.wttc.org/publications/2017/identifying-the-critical-material-issues-for-travel-tourism/>. [19/5/2020].

World Travel & Tourism Council. (2019). Regional Data. Available at: <https://www.wttc.org/>. [22/5/2020].

Yanes, A., Zielinski, S., Cano, M. Kim, S. (2019). Community-Based Tourism in Developing Countries: A Framework for Policy Evaluation. *Sustainability*. 11:2506-2509.

Zhou, D., Yanagida, F., Chakravorty, U., Leung, P. (1997). Estimating economic impacts from tourism. *Annals of Tourism Research*. 24(1):76-89.

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2020). Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία για το έτος 2017. Διατίθεται στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/089f359b-6dc3-0961-d0d6-254f40dc6646>. [18/5/2020].

Τράπεζα της Ελλάδας. (2020). Ταξιδιωτικές Υπηρεσίες. Διατίθεται στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/isozygio-plhrwmwn/taksidiwtikes-yphresies>. [12/5/2020].